

लौकरच येतील माझी खालील पुस्तके --

१. नाणेफेक आणि इतर पाच नाटके
२. ओळख परेड (एकांकिका संग्रह)

मुख्यमंत्यांच्या हस्ते ' रंगवाचा ' प्रसिद्ध झाला याची फारशी कुणी दखल घेऊ नये, हे इथल्या सांस्कृतिक पर्यावरणाला धरूनच आहे !

भटकी कुत्री

माणसे काही एकमेकांवर प्रेम करू शकत नाहीत हे आता सर्वांनाच माहीत झालेले असून मान्यही झालेले आहे. आणि हार्ट पेशंटना तर प्रेमाची औषधी गरज असते ! हे ओळखून डॉक्टर्सच त्यांना एखादे कुत्रे पाळायचा सल्ला देतात. त्याच्याकडून माणसाला प्रेम, आदर, मोठेपणा आणि जणू काही एखादा जाणता राजा असल्याप्रमाणे ट्रीटमेंट (उपचार या अर्थीही) मिळू शकते हे निश्चित असते. ते सगळे ठीक आहे. पण कुत्रे या प्राण्याची दुसरी एक भयानक बाजू मात्र नेहमीच दुर्लक्षित होत आलेली आहे. ती म्हणजे भटक्या कुत्र्यांची वाढती संख्या, त्यांच्या पाठलागांमुळे घडणारे अपघात आणि त्यांच्या आक्रमकतेपासून असणारा धोका. विशेषतः लहान मुलांना तर ते फारच धोकादायक असते. अलीकडेच असे ऐकले की एक स्त्री तिच्या लहान मुलाला घेऊन चाललेली असताना एका कुत्र्याने त्या लहान मुलावर हल्ला केला. त्या स्त्रीने लगेच त्या मुलाला उचलून कडेवर घेतले तर ते कुत्रे अधाशीपणे उड्या मारत त्या मुलाकडे झेपावत होते ! तो मुलगा आणि ती स्त्री कसेबसे वाचले. लहान मुलांवर होणाऱ्या भटक्या कुत्र्यांच्या हल्ल्यांच्या बातम्या वारंवार येत असतात. काही वेळी तर मुले मृत्यूमुखीही पडतात.

यावर उपाय म्हणून त्या कुत्र्यांचे निर्बीजीकरण करावे असा एक माणुसकीचा उपाय काढला जातो. ते काही फारसे घडताना दिसत नाही. एकाच डिझाईनची त्यांची प्रजाही वाढताना दिसते. ही समस्या सोडवण्याच्या आड सुप्रसिद्ध असा प्राणी संरक्षण अधिनियम येतो म्हणे ! अरे गाढवांनो, त्या कुत्र्यांचे करा रे रक्षण पण त्यांच्यापासून माणसांना धोका होता कामा नये, अशी काही उपाय योजना हजार वर्षांतही सुचू नाही शकत ? मुक्या प्राण्यांची काळजी घ्यावी यात दुमत नाही पण त्याचबरोबर माणसांचीही, विशेषतः लहान मुलांचीही काळजी घेतलीच पाहिजे, हे कळत नाही ? अशी उपाय योजना करण्याच्या आड कुठला कायदा येत असेल तर तो सत्वर बदलायला हवा. काही लोक त्यांच्यांत असणाऱ्या करुणेपोटी आणि ते आल्यावर ती कुत्री शोपूट हलवतात यातून मिळणाऱ्या प्रेमाच्या गरजेपोटी त्या कुत्र्यांना बिस्कटे वा इतर काही अन्नपदार्थ खाऊ घालतात. खरे तर तसे करण्याविरुद्धही कायदा आहे म्हणे ! कुणी असा उपाय सुचवला म्हणे की गायी, म्हशी, बैल यांचे जसे पांजरपोळ असतात तसे या भटक्या कुत्र्यांसाठीही करावेत. पण, त्यांना असे बंदिस्त तुरुंगात ठेवणे अमानुषपणाचे आणि क्रूरपणाचे होईल असे काहींना वाटते. त्यांना त्यांच्या नेहमीच्या अधिवासात जगण्याचा त्यांचा हक्क अबाधित ठेवला पाहिजे असे काही दयार्द्र बुद्धीचे लोक म्हणतात ! एवढ्या मोठ्या या भारत देशात, ही समस्या मिटवणारे कायदे कसे करावेत याचा सल्ला देऊ शकणारा एकही कायदे तज्ञ नाही ? अपात्रतेचे खटले दोन्ही बाजूंनी लढवणारे ग्रेट वकील, काय त्यांची दहा-वीस कोटींची फी

असेल ती देऊन त्यांना या कामाला लावणे निकडीचे आहे. हवे तर मंत्रिमंडळातल्या दहा-वीस लोकांनी या समस्येचा अभ्यास करण्यासाठी काही परदेशांना भेटीही देऊन यावे. या अशा माणुसकीच्या कामावर पैसे खर्च झाले तर जनता मुळीच तक्रार करणार नाही. ही समस्या सुटत नसल्यामुळे लोकांना रोज कोणत्या शिव्याशापांचा वापर करावा लागतो हे संबंधितांना माहित नसेल ?

--- 000 ---

अनिल भागवत

हा माझा एक जवळचा मित्र आज गेला. आम्ही दोघेही सेंट्रल बँक ऑफ इंडियाचे कर्मचारी म्हणून सेंट्रलाईटस. तसेच आणखी एक महत्त्वाचे म्हणजे तो माझ्या ' धागेदोरे ' या नाटकाचा नायक होता. खरे तर न-नायक ! त्या नाटकाची अनेक ठिकाणी परीक्षणे आली होती – त्यांतले एक होते मा.कृ. पारधी यांचे पूना हेराल्ड मध्ये आलेले इंग्रजी परीक्षण. त्यात त्यांनी म्हटले होते की हा मराठीतला पहिला अँटि-हीरो आहे ! तो खरोखरच उत्तम काम करायचा. तो थिएटर अँकडेमीचा एक महत्त्वाचा नट होता. तसाच, पी डी ए चा एक महत्त्वाचा नट असलेला आमचा आमच्या बँकेतलाच एक सहकारी कै. विश्वास गद्रे हाही त्या नाटकात होता. विश्वास तसा साधा, सज्जन पण अनिल जरा टगेगिरी करायचा. विश्वासच्या तो अनेकदा फिरक्या घ्यायचा. त्या दोघांचे संवाद ऐकणे हा एक विशेष आनंद असायचा. अनिलने थिएटर अँकडेमीच्या अनेक नाटकांतून कामे केली. एका टीव्हीपटात तो निळू फुल्यांबरोबरही होता. ' पक पकाक ' या चित्रपटात त्याने नाना पाटेकरांबरोबरही काम केले होते. बँकेचे जग हाताळणाऱ्या एका टीव्ही मालिकेत त्याने एक महत्त्वाची भूमिका केली होती. उत्तम नट आणि दिलखुलास मित्र ! आम्ही दोघेही एकमेकांना मध्येच कधीतरी निव्वळ आठवण आली म्हणून फोन करायचो. अलीकडे त्याला पायाचाही त्रास होता. तो फारसा बाहेर पडत नसे. पण सुमारे दोन महिन्यांपूर्वी आमचे एक निवृत्तांचे अधिवेशन झाले होते, तेव्हा आमच्याच एका सहकाऱ्याच्या मदतीने तो आला होता. तेव्हा आमचे बोलणे झाले होते.

त्याची एकच काय, अनेक स्मृती आहेत – त्या सर्व स्मृतींना सादर अभिवादन !

--- चं. प्र. देशपांडे.

--- ००० ---

आता इंग्रजीत –

Megha Herur is with Rita Bhatia and

Solid - The New Age Theater is thrilled to announce its next show, "Dhol Tashe," a co-production with Bay Area Drama Company.

The show will be staged at Pear Theatre in March [8th -17th] 2024.

Auditions on Nov 11 & 12.

Link for audition details Link: <https://bit.ly/dhol-auditions>

एका लेखकाच्या मनातली अॅब्सर्डिटी ---
(सिंहासनाधिष्ठित फोटो).

Premanand Gajjee

खूप खूप जूना मित्र... चित्रकार सतीश नाईक...

लोकप्रभा..... साप्ताहिकात तो सहसंपादक होता...

काय गच्च होते ते दिवस... १९८० चा तो कालखंड.

'लोकप्रभा' चे एकांकिका विशेषांक प्रकाशित होत असतानाचा तो काळ.... आणि तो काळ गाजवणारं नावसतीश नाईक.....आनंद नाडकर्णी, प्रकाश बुद्धीसागर, चंद्र देशपांडे, प्रेमानंद गज्वी अशा दिग्गजांच्या एकांकिका एकाच विशेषांकात..... आणि INT ची ती एकांकिका स्पर्धा म्हणजे लोकप्रभा विशेषांकाचीच स्पर्धा असे.....

पार्टनर,देवनवरी, संसारानु पेंडधार अशा कितीतरी एकांकिका.....ते एकांकिका विशेषांक.... आत्ता हाताशी नाहीत... नाही तर सगळ्या लेखकांची नावं मी इथं दिली असती...

हे सगळं आता इथं सांगतो कारण तो चित्रकार सतीश नाईक परवा (दि. १८/१/२०२४) भेटला दादर-माटूंगा DMCC त, डॉ.मीनाक्षी पाटील यांच्या 'उत्तर आधुनिकता आणि मराठी कविता' या प्रकाशन प्रसंगी....

किती वर्षांनी.... तो काळ एकदम मेंदूत नाचू लागला... कडकडून मिठी भेट झाली... म्हटलं सतीश.... अरे किती वर्षांनी भेटतोयस.... आणि एक सेल्फी काढली.....ती मिठी-ती भेट.... अजरामर असेल मेंदूत...

गिरीश रांगणेकर हा त्याच्या दोन मित्रांना बरोबर घेऊन काही वर्षांपूर्वी ' व्यक्त-अव्यक्त ' हे मासिक काढत असे. त्यात त्याने मला सल्लागार ही पोस्ट दिलेली होती. त्या मासिकात मी लिहीतही असे. तेव्हापासूनचा हा माझा मित्र आहे. शिवाय, हा एक मोठा माणूस आहे. अनेक टीव्ही वाहिन्या, सिंबायोसिस मध्ये विभागप्रमुख, टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठात डीन, अशा जबाबदाऱ्या पार पाडण्याबरोबरच, अनेक जत्रा, प्रदर्शने आयोजित करणे, अनेक शॉर्ट फिल्मस करणे आणि मुबलक परदेश प्रवास वगैरे खूप मसाला त्याच्या गाठीला आहे. आपली आपण पुस्तके प्रकाशित करायचे मी ठरवले तेव्हा मला लगेच याचीच आठवण झाली. तो नेहमीच या कामात मला साथ देत आलेला आहे. तो स्वतः एक उत्तम संपादक आणि एक हरहुन्नरी लेखक आहे. त्याच्यामुळेच मला आवश्यक त्या व्यक्ती, तंत्रज्ञ, चित्रकार हे मिळत आलेले आहेत. या चित्रातला तीसरा आदमी सुशील शिरसाठ हाही गिरीशमुळेच माझा मित्र झालेला आहे. त्यालाही, परदेशातल्या व इथल्या अनेक जाहिरात कंपन्यांबरोबर काम करण्याचा अनुभव आहे. हा मुखपृष्ठ या विषयात जो भी मंगता है ते करून देतो. या दोघांचे आणखी एक वैशिष्ट्य म्हणजे संगीतप्रेम ! गिरीश गायक असून सुशील हा अनेक वाद्यांचा वादक आहे. त्यांचा एक संगीतसमूह असून ते जाहीर कार्यक्रमही सादर करतात. आणि माझे तर विचाररूच नका ! लेखन आणि पुस्तक-प्रकाशन या कामांत मला ज्या ज्या गरजा निर्माण होतात त्यांची त्यांची पूर्तता करणारी माणसे आकाशातून येऊन माझ्यापुढे हजर होतात ! तर अशा आम्हा तिघांचा हा फोटो -

चंप्रंनी लिहिलेली असंख्य महत्वपूर्ण नाटके, दीर्घांक आणि एकाकिका यांना सध्या पुस्तकरूप मिळते आहे. प्रत्येक पुस्तक छापून आल्यावर आमची निवांत डिनर भेट अगदी ठरलेली असते. अश्या भेटींचे कधी फोटो काढले गेले नाहीत. मात्र कालची भेट त्याला अपवाद! म्हंटलं, पुस्तकाच्या नावाप्रमाणेच होऊन जाऊदे एकदम "खुल्लम खुल्ला"! सोबत माझा मित्र सुशील शिरसाट, ज्याने "खुल्लम खुल्ला" सह चंप्रंच्या "पाच ऍब्सर्ड नाटके" पुस्तकाचे देखील कव्हर डिझाईन केले आहे.

खरंतर सरांच्या या प्रकाशनाच्या, छपाईच्या कामात माझा सहभाग अगदी अल्पसा आहे. मात्र चंप्र सर त्यांच्या या पुस्तकांत अनेक मातब्बर मंडळींबरोबर माझे देखील आभार मानत आले आहेत आणि वर पुस्तक गरमा गरम छापून आल्यावर लगेचच्या भेटीत पुस्तकाची प्रत देखील सहीनिशी अगदी अगत्यपूर्वक भेट देत आले आहेत! आमची ही मोकळी ढाकळी भेट जणू वैचारिक मेजवानी असते. माणसाचं एकूण जगणं, मन, बुद्धी, विचारसरणी, कलेचा उपयोग अश्या असंख्य विषयांना कवेत (प्याल्यात?) घेत आमच्या गप्पा रंगत जातात. कालचीही भेट अर्थातच अपवाद नव्हती. धन्यवाद चंप्र सर, आणखी एका यादगार मेहेफीलीसाठी! --- गिरीश रांगणेकर.

आरती प्रभू / चिं. त्र्यं. खानोलकर हे माझे आवडते कवी / लेखक ! त्यांच्या नावाचा पुरस्कार मिळणे याचा मला आनंद आहे ! --- (आणि निमंत्रण पत्रिका).

आरती प्रभू पुरस्कार-२०२४

बाबा वर्दम थिएटर्स ही कुडाळ (जि. सिंधुदुर्ग) येथील हौशी कलाकारांची नाटयसंस्था, कुडाळ येथील कै. बाबा वर्दम, के. वामनराव पाटणकर, कै. शंकरभाई वर्दम यांच्या प्रेरणेने व श्री. चंदू शिरसाट या प्रतिभावंत दिग्दर्शकाच्या मार्गदर्शनाखाली तसेच संस्थेच्या विद्यमान अध्यक्ष सौ. वर्षा वैद्य यांच्या नेतृत्वाखाली गेली ५२ वर्षे महाराष्ट्राच्या सांस्कृतिक क्षेत्रात अग्रस्थानी आहे. कुडाळ मधीलच नामांकित शैक्षणिक संस्था क.म.शि.प्र. मंडळाने सन २०१३ मधे संस्थेच्या कुडाळ हायस्कूल, कुडाळ या प्रशालेचे माजी विद्यार्थी, प्रतिभावान साहित्यिक कै. चिं. त्र्यं. खानोलकर उर्फ आरती प्रभू यांच्या नावे आरती प्रभू कला अकादमी ही संस्था स्थापन केली. या संस्थेमार्फत नृत्य, नाट्य, संगीत याचे प्रशिक्षण दिले जाते. क.म.शि.प्र. मंडळाचे कार्याध्यक्ष मा.शशिकांत गावडे, आरती प्रभू कला अकादमीचे अध्यक्ष मा. श्री. भाईसाहेब तळेकर तसेच संस्थेचे सर कार्यवाह मा. श्री. आनंद वैद्य यांच्या मार्गदर्शनाखाली अकादमीची वाटचाल जोमाने सुरू आहे.

कै. चिं. त्र्यं. खानोलकर उर्फ आरती प्रभू हे कुडाळचे सुपुत्र. त्यांच्या लोकविलक्षण प्रतिभेबद्दल कुडाळच्या साहित्य, नाट्य व शैक्षणिक क्षेत्रात वावरणाऱ्या सर्वांना अतिशय आदर आहे. त्यांच्या स्मृती चिरंतन रहाव्यात याकरीता त्यांच्या नावाने कवी, कवयित्री आणि नाटककार यांना आरती प्रभू पुरस्कार दिला जातो.

बाबा वर्दम थिएटर्स, कुडाळ आणि आरती प्रभू कला अकादमी, कुडाळ या संस्थांच्या संयुक्त विद्यमाने हा आरती प्रभू पुरस्कार सन २०१३ पासून कविता आणि नाट्यलेखन क्षेत्रात उल्लेखनीय कामगिरी करणाऱ्या कवी किंवा नाटककारास दरवर्षी दिला जातो. रोख रु. ११,०००/-, स्मृतीचिन्ह, मानपत्र व शाल-श्रीफळ असे या पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

सन २०१३ सालचा पहिला पुरस्कार गोवा येथील प्रसिध्द कवी व नाटककार श्री. विष्णू सूर्या वाघ, सन २०१४ सालचा पुरस्कार पुणे येथील प्रसिध्द नाटककार श्री. सतीश आळेकर, सन २०१५ सालचा पुरस्कार मुंबई येथील प्रसिध्द नाटककार श्री. शफाअत खान, सन २०१६ सालचा पुरस्कार नागपूर येथील प्रसिध्द नाटककार श्री. महेश एलकुंचवार, सन २०१७ सालचा पुरस्कार मुंबई येथील प्रसिध्द नाटककार श्रीम. सई परांजपे, सन २०१८ सालचा पुरस्कार मुंबई येथील प्रसिध्द कवी डॉ. महेश केळूसकर, सन २०१९ सालचा पुरस्कार मुंबई येथील प्रसिध्द कवी श्री. किशोर कदम उर्फ सौमित्र, सन २०२१ सालचा पुरस्कार मुंबई येथील प्रसिध्द नाटककार श्री. प्रेमानंद गज्वी, सन २०२२ सालचा पुरस्कार प्रसिध्द कवी श्री. गुरु ठाकूर, सन २०२३ सालचा पुरस्कार पुणे येथील प्रसिध्द कवयित्री श्रीम. अरुणा ढेरे यांना प्रदान करण्यात आला.

या वर्षीचा पुरस्कार पुणे येथील ज्येष्ठ नाटककार श्री. चं. प्र. देशपांडे यांना देण्यात येणार आहे. सदर पुरस्कार वितरण रविवार दिनांक ०४ फेब्रुवारी २०२४ रोजी सायंकाळी ६.३० वा. एकनाथ ठाकूर सभागृह, संत राज्ज महाराज महाविद्यालय, कुडाळ येथे केले जाणार आहे. हा पुरस्कार वितरण सोहळा सुप्रसिध्द दिग्दर्शक, अभिनेते डॉ. शरद भुताडिया यांच्या हस्ते तसेच बाबा वर्दम थिएटर्सचे संस्थापक श्री. चंदू शिरसाट व आरती प्रभु कला अकादमीचे अध्यक्ष श्री. अविनाश उर्फ भाईसाहेब तळेकर यांच्या प्रमुख उपस्थितीत व बाबा वर्दम थिएटर्सच्या अध्यक्षा सौ. वर्षा वैद्य यांच्या अध्यक्षतेखाली होणार आहे.

या पुरस्कार वितरण सोहळ्याला सर्वांनी उपस्थित रहावे असे आवाहन बाबा वर्दम थिएटर्सचे कार्यवाह श्री. केदार सामंत व आरती प्रभु कला अकादमीचे कार्यवाह श्री. आनंद वैद्य यांनी केले आहे.

तो राजहंस एक (दीर्घांक)

ले ० दत्ता पाटील, दिग्द ० सचिन शिंदे,

निर्मिती ० सोशल नेटवर्किंग फोरम आणि परिवर्तन.

हे एक अप्रतिम, उत्तम नाटक काल पाहिले. दत्ता पाटील हे एक उत्तम लेखक आणि सचिन शिंदे हे एक उत्तम दिग्दर्शक असल्याचे मला माहीत होते कारण या द्वयीचे दोन दीर्घांक, ' हंडाभर चांदण्या ' आणि ' गढीवरच्या पोरी ' हे मी पूर्वी पाहिलेले होते. हाही दीर्घांक तसाच दर्जेदार म्हणावा असा होता.

याचे नाव जरा रोमॅटिक होते पण, विषय-आशय परखड, लहान शेतकऱ्यांच्या मुलांच्या समस्या हा होता. यातला नायक हा शेतकऱ्याचा मुलगा असून एम ए झालेला आहे. शेतीतले तुटपुंजे उत्पन्न, कर्जाचा बोजा, नोकरी नसणे आणि या सगळ्या परिस्थितीमुळे लग्नाच्या जगात मुलींकडून सारखे नकार येत जाणे, असे हे उजाड जगणे आहे. चौतीस नकारांनंतर तो पस्तीसाव्या नकाराच्या वेळी मात्र त्या मुलीशी बोलायचे ठरवतो. ते दृश्य, प्राजक्त देशमुख आणि ईशा संजय यांनी त्यातल्या सर्व गुंत्यासह प्रभावीपणे सादर केले. या नायकाचे लग्न होत नसल्याने तो आपल्या बायकोकडे ' वार्डेट ' नजरेने पाहतो, असा त्याच्या भावाला संशय आहे. नायकाच्या दुःखावर भयानक डागण्या देणारा हा प्रकार आहे. या सगळ्या प्रकारात त्याचा पव्या नावाचा मित्र मात्र त्याची साथ देत राहतो आहे. त्याची आई गेलेली असून वडील परिस्थितीने गांजलेले आहेत.

हा सुस्वभावी, साधा, सज्जन नायक कवीही आहे. त्याच्या दुःखी अनुभवातून येणाऱ्या कविता तो लिहितो. “ कविता लिहून काही नाही होत ” हे पालुपद तो अनेकदा उच्चारतो. विशेष म्हणजे त्याच्या कवितांतून हत्ती, राजहंस – अशा प्रतिमा येतात. हत्ती नसला की त्याच्या त्या रिकाम्या जागेत आपण आपला हत्ती तयार करायचा, असे काही तो बोलतो. आपल्या भूतकाळाने आपण आपला वर्तमानकाळ भरून टाकतो – असे सरखोल म्हणावे असेही त्याला काही सुचते. तो एक संवेदनशील आणि चिंतनशीलही असा एक कवी आहे. कविता लिहून काही होत नाही असे म्हणणाऱ्या या कवीला आपल्या हातून जागतिक दर्जाचे काही लिहून होत नाही याची खंत आहे आणि त्या बाबतीत तो निराशावादीही आहे. इतके दुःख असूनही त्यातून जागतिक महत्त्वाचे असे का नाही काही निर्माण होत, असा एक प्रश्न हे नाटक समोर आणते. इथे शेतकाऱ्याने आत्महत्या करण्या ऐवजी त्याच्या मुलाने या विचित्र समस्यायुक्त परिस्थितीने आत्महत्या करण्याची शक्यता व्यक्त होते. “ आत्महत्या करायची तर मागे ठेवायच्या चिठ्ठीतला मजकूर एकाच पानात मावला पाहिजे, अशी पद्धत आहे ” असे उपरोधिक वाक्य तो बोलतो.

दत्ता पाटील या अलीकडच्या काळातील सशक्त लेखकाने हे नाटक म्हणजे नुसतीच एक विद्रोही, परिवर्तनवादी प्रतिक्रिया म्हणून लिहिलेले नसून या समस्येचे सर्वांगीण भान व्यक्त करणे, हा व्यापक आवाका घेतलेला आहे. त्यामुळे हे एक ‘ वेगळे ’ नाटक ठरते. अर्धवट, अपूर्ण वाक्यांचे संवाद, काही रोमँटिक वा अतिवास्तववादी कविता यांच्या योगाने त्यांनी या संहितेला एक व्यापक परिमाण दिलेले आहे. या सशक्त संहितेला रंगमंचावर सादर करण्यात दिग्दर्शक सचिन शिंदेही तोडीस तोड यशस्वी झालेले आहेत. ही जोडगोळी मराठीत अशा अनेक उत्तमोत्तम कलाकृती सादर करत राहिल, यात शंका वाटत नाही.

विशेष उल्लेख केला पाहिजे तो म्हणजे प्राजक्त देशमुखचा. या नाटकातली त्याची नायकाची भूमिका खूपच आव्हानात्मक होती. साधारणतः भरकटण्याच्या काठावर असलेला पण तरीही बराचसा नीट असलेला असा हा नायक उभा करणे सोपे नाही. हालचाली, विराम, आवाजातले चढ-उतार यांचे खूपच वैविध्य प्राजक्तने दाखवले. हा अभिनयातला सूक्ष्मपणा इतका आहे की तो प्रत्येक प्रयोगात वेगळाच असणे भाग आहे. प्रत्येक वेळी नव्याने सादर करायची ही भूमिका आहे. प्राजक्त हा एक मराठीला मिळालेला खूपच आश्वासक, चिंतनशील नट आहे, असे मला वाटते.

साधेसे नेपथ्य, पुरेसे संगीत, प्रकाशयोजना – हे सर्व उत्तम ! सर्व टीमचे खूप खूप अभिनंदन !

--- ००० ---

कै. चिं. त्र्यं. खानोलकर यांनी त्यांची ' त्रिशंकू ' ही कादंबरी मला सप्रेम भेट दिली होती -- त्याचा हा फोटो –

माझ्या ' मन ' या दीर्घाकाच्या बाबतीत आपल्या परिनिरीक्षण मंडळाचे एक पत्र आलेले असून, त्यांनी त्या संहितेतल्या शिव्या वगळायला सांगितले आहे. त्याला मी दिलेले उत्तर खालीलप्रमाणे आहे --

सप्रेम नमस्कार.

' मन ' या मी लिहिलेल्या दीर्घाकातल्या शिव्या -- भिकारचोट, भडव्या, भडवे --

या वगळण्याबाबतचे आपले पत्र पोचले.

मला ही सूचना मुळीच मान्य नाही. नुसतेच संदर्भहीन शिव्यांचे शब्द पाहून ते बगळायला सांगणे हे पूर्णपणे चुकीचे आहे. त्या संहितेत, त्या त्या ठिकाणी त्या शिव्या, ते शब्द आवश्यक वा योग्य आहेत की नाहीत ते पाहिले जायला हवे. तरीही, या कारणामुळे तुमचे प्रमाणपत्र मिळणार नाही -- ही बाब -- हा विषय मी नाट्यकर्मींच्या व इतरांच्या चर्चेसाठी जाहीर करत आहे. कळावे.

आपला,

चं. प्र. देशपांडे.

पुणे, दिनांक -- ३१-०१-२०२४.

सन्मान आणि भाषणाची बातमी –

मुंबई विद्यापीठाच्या नाट्यशास्त्र विभागाचे संचालक योगेश सोमण, आरती प्रभू कला अकादमीचे अध्यक्ष अविनाश ऊर्फ भाऊसाहेब तळेकर, डॉ. शरद भुताडिया, मी, बाबा वर्दम थिएटर्स च्या अध्यक्षा सौ. वर्षा वैद्य, बाबा वर्दम थिएटर्स चे संस्थापक चंदू शिरसाट --- पुरस्कार वितरण सोहळा, दिनांक -- ०४-०२-२०२४. (फोटो).

पावन खिंडीच्या विजय स्तंभाजवळ – (फोटो).

कोंडुज्याच्या समुद्रकिनाऱ्यावर – (फोटो).

Dhol Tashe - Cast Introduction

Solid - The New Age Theater presents Dhol Tashe in collaboration with Bay Area Drama Company

Tickets at www.badco.art/tickets

Roshni DattaPrathyay BhandarkarKrishna DasVaishnavi SridharRita

BhatiaChampra Deshpande Sandeep K Belliappa

सूर्यवादळे

एका हिंदी वाहिनीवर अशी बातमी चालू आहे की सूर्याचे उत्तर ध्रुव आणि दक्षिण ध्रुव यांत उलटापालट होत असून येत्या काही महिन्यांतच ही घटना घडणार आहे. त्यामुळे मोठ्या प्रमाणावर सूर्यवादळे निर्माण होणार असून त्यांत पृथ्वी भाजून निघण्याचा धोका आहे !

या एवढ्या मोठ्या बातमीचा इतर वाहिन्यांना काही पत्ताच नाही !

कशाला आता त्या निवडणुका आणि ते राडे आणि ते एकमेकांच्या द्वेषांत जळणे ? मस्तपैकी सगळे डबे घेऊन जाऊ
ट्रिपला आणि म्हणू गाणी ' तेरा नाम रहेगा रोशन -- '

--- ००० ---

माझ्या मित्रयादीत काँग्रेसी, समाजवादी, साम्यवादी, वंचितवादी, हिंदुत्ववादी अशा सर्व प्रकारच्या व्यक्ती आहेत आणि
नेहमीच असणार !

माझ्या ' लाईक ' चा अर्थ -- पाहिले, वाचले, दखल घेतली -- असा असतो. त्याचा अर्थ आवडले वा पटले -- असा
असेलच, असे नाही.

" देव देश अन धर्मासाठी
(आणि आता धर्मनिरपेक्षतेसाठी)
प्राण घेतलं हाती ! "

" आता मीही तिकडे चाललोय. असे होत असते. काही फरक पडणार नाही. इकडे सर्व मजबूत आहे. जनताच मला
धडा शिकवील ! "

इंग्रजीत ' ढोलताशे ' आता अमेरिकेत – (अनेक फोटो).

प्रचारसूत्रे

हातातून सत्ता गेल्याने ब्राह्मण अस्वस्थ होते, त्यातून विष्णुदास भाव्यांनी ' सीतास्वयंवर ' हे नाटक लिहिले – असली
विश्लेषणे मला पटत नाहीत. त्याच चालीवर मग असे म्हणता येते की राजकारणातून हकालपट्टी झाल्याने इथल्या
डाव्यांनी कला व संस्कृतीची क्षेत्रे काबीज केली. तर हीच काय, कुठल्याही विश्लेषणांतून सत्याचा प्रकाश सापडतो असे
मला वाटत नाही. आपापल्या मतांना पुष्टी देणारे तपशील जमवून विश्लेषणे केली जातात आणि ती सत्य म्हणून
खपवली जातात, असेच मला वाटते. हे लक्षात घेऊन या निरर्थक अंगणात आपणही पाहावे खेळून असे वाटल्याने हे
लिहीत आहे.

स्वातंत्र्य लढ्याच्या वेळेस काँग्रेसपुढे, स्वातंत्र्य मिळवणे आणि परदेशी शक्तींपासून रक्षण या दोन गोष्टी होत्या. तीच
त्यांची प्रचारसूत्रे होती. स्वातंत्र्यानंतर ती पुण्याई आणि देशाची प्रगती ही प्रचारसूत्रे उपयोगी पडत गेली. जातीय
आणि धार्मिक समीकरणे काँग्रेसने पायाभूत मानली नाहीत. त्या गणितांचा निवडणुकांत वापर केला पण संघटनेचा
तो आधार मानला नाही. स्वातंत्र्याचे समावेशक प्रचारसूत्र हळूहळू नष्ट होत गेले आणि वातावरणात इतर प्रचारसूत्रे
पुढे येऊ लागली. समाजवाद, साम्यवाद, हिंदुत्ववाद हे आपला अवकाश शोधू लागले. सध्या काँग्रेसकडे कोणतेही
प्रचारसूत्र नाही असे दिसते. त्यामुळे, विस्कळितपणे काही बोलत राहणे त्यांना भाग पडते आहे. एखाद्या खेड्यातल्या

आजाऱ्यासाठी आपण काही करतो आहे असे ' वाटून घेण्यासाठी ' कुठेतरी लांब जाऊन अंगारा आणला जातो, तसेच त्यांच्या यात्रांचे स्वरूप दिसते आहे. ठोस असे समोर काही नाही आहे.

भाजपाचा हिंदुत्वाचा अजेंडा, आपल्या धर्माची भूमी शाबूत ठेवणे आणि इतर धर्मियांच्या संभाव्य वर्चस्वापासून रक्षण होणे या मजबूत पायावर फोफावत गेला. या प्रकारात इतर पक्ष धर्मनिरपेक्षतेचे तत्त्व प्रचाराला फार वापरतात असे दिसताच त्यांनी युक्ती केली. हिंदुत्ववाद आचरणात ठेवला पण बोलण्यात कमी केला. बोलण्यात विकासाचा अजेंडा मोठा केला. धोरणात धर्मभेद ठेवला नाही आणि ' सबका साथ सबका विकास ' हे सूत्र ठेवले. ते समावेशक होते आणि राष्ट्रवादाच्या त्यांच्या प्रचारसूत्राला बढावा देणारेही होते. त्यामुळे संघटन वाढणे आणि मजबूत होणे ही प्रक्रिया चालू राहिली.

महाराष्ट्रात तरी काही पक्ष जातीचा पाया महत्त्वाचा मानून उभे राहिले. त्यासाठी ब्राम्हणाला शत्रू म्हणून दाखवत राहणे त्यांना आवश्यक होते. पुढे ब्राम्हण तर सामाजिक, राजकीय वा आर्थिक कोणत्याच दृष्टीने प्रभावी राहिला नाही. त्यामुळे त्या जातीय पायाची गरज संपत गेली वा गैरवाजवी ठरत गेली. ओबीसी आणि मराठा असे शत्रुत्व मानणे दोघांनाही पेलणारे नव्हते आणि नाही. दुसरा मुद्दा, धर्मभेद नको, हा. त्यात, धोरणात्मक स्तरावर सत्य फारसे दाखवता न आल्याने त्यातलीही हवा गेली. एकूणच प्रादेशिकपणाचे छोटे स्वरूप येत गेले.

महाराष्ट्रात ब्राम्हणांना लाथा न घालणारे, सन्मानाने जगू देणारे कोण होते तर काँग्रेस, शिवसेना, भाजपा आणि नंतर मनसे. ब्राम्हण मतदार अर्थातच या पक्षांत विभागाला गेला. शिवाय, त्याला एक गठ्ठा अस्तित्त्व असे नव्हतेच. या प्रकारात शिवसेनेने भाजपाची साथ सोडल्याने बदल झाले. काँग्रेस-राष्ट्रवादी बरोबर गेल्याने त्यांचे हिंदुत्व विरत गेले. मग, आमचेच हिंदुत्व ग्रेट, भाजपाचे खोटे असे म्हणत राहणे त्यांना भाग पडत गेले. त्यांचे ' मराठी ' चा कैवारी असणे तर कधीच मागे पडले होते. त्यामुळे, सध्या उबाठाकडे कोणतेही प्रचारसूत्रच नाही, अशी अवस्था आहे. उबाठा आणि काँग्रेसची अवस्था या बाबतीत समान आहे ! प्रचारसूत्राचा अभाव ! देश आणि धर्म असे एखादे मजबूत प्रचारसूत्र यांना उभे करता आले नाही तर हळूहळू त्यांची स्थिती अधिकाधिक अवघड होत जाईल, हे स्पष्ट आहे.

भारतात उभे करता येणारे असे एक मोठे प्रचारसूत्र म्हणजे ' शेतकरी ' हे आहे. पण ते विविध पक्षांत, विविध नेतृत्वांच्या प्रभावाखाली आहे. ते एक गठ्ठा उभे राहणे अवघड आहे.

भाजपाची मजबूत प्रचारसूत्रे पराभूत करता येतील असे काही शोधून काढणारे प्रतिभाशाली नेतृत्व सध्या तरी कुणी दिसत नाही. त्यामुळे, भाजपा अर्थातच निश्चिंत आहे.

सारांश, विश्लेषणे सगळी निरर्थक असतात, तसेच हेही आहे. मला तर या राजकीय खेळांत फारसे इंटरेस्टच नसल्याने मी त्यातला कवडीचाही अभ्यास करत नाही. विश्लेषणे अभ्यासपूर्ण असोत की ही अशी अभ्यासहीन – सगळी सारखीच असतात, हे त्यातले सत्य पाहावे, ही नम्र विनंती.

--- चं. प्र. देशपांडे.

--- ००० ---

Megha Herur

Solid - The New Age Theater in collaboration with Bay Area Drama Company invites you to our upcoming play Dhole Tashe by Champra Deshpande.

Tickets : www.badco.art/tickets

We have 6 shows :

March 8th : 8:00 p.m, PST

March 9th : 2:00 p.m, PST

March 10th : 2:00 p.m, PST

March 14th : 8:00 p.m, PST

March 15th : 8:00 p.m, PST

March 16th : 2:00 p.m, PST

Roshni DattaPrathyay BhandarkarKrishna DasAshwini VishwanathMugdha

ManerkarVaishnavi SridharRita Bhatia

#DholeTashe #solidtheaterplays

कोट्यवधी भारतीयांचा प्यारा आवाज -- अमिन सायानी ! बिनाका गीतमाला ऐकणे हे आमचे बुधवार-व्रत होते !
सादरीकरणातले अजब नाट्य ! सलाम !!!

इंग्रजी ' ढोलताशे ' ची झांकी --

Our team is all geared up to entertain you all.

Did you get your tickets : www.badco.art/tickets

March 8 th to March 16 th

Play: Dhol Tashe

Location: The Pear Theatre , mountain view

Playwright: Champra Deshpande

Team Dhole Tashe Solid - The New Age Theater

Bay Area Drama Company Krishna Das Prathyay Bhandarkar Sandeep K Belliappa

Vaishnavi Sridhar Mugdha Manerkar Roshni Datta Rita Bhatia

अनेक क्षेत्रांत असे दर्जेदार काम करत आलेली व्यक्ती विरळाच !

(हा आहे माझा जुना मित्र गिरीश --)

(गिरीशच्या मुलाखतीचा व्हिडिओ)

एकाच वेळी मराठीत (पुणे) आणि इंग्रजीत (अमेरिका)
वाजणारे --- (ढोलताशे)

Set building for upcoming English play Dhole Tashe is going on in full swing.

Did you get your tickets : www.badco.art/tickets.

Solid - The New Age Theater Bay Area Drama Company Rita Bhatia Vaishnavi
Sridhar Sandeep K Belliappa Prathyay Bhandarkar Roshni Datta Mugdha Manerkar
Krishna Das

आता माझी खालील पुस्तके ---

- १ चार पुरुषार्थांची चार नाटके
- २ वस्तू आणि इतर सहा दीर्घांक
- ३ पाच अब्सर्ड नाटके
- ४ खुल्लम खुल्ला (एकांकिका संग्रह)
- ५ आवर्तने (कविता-आशय-आकलन)

पुढील ठिकाणीही उपलब्ध आहेत ---

पुस्तकवाला अँड कंपनी,

पुणे.

फोन -- ८६२४९७७०२९.

आणि

परेश एजन्सी,

अप्पा बळवंत चौक,

पुणे.

फोन -- ८२७५४८५४८५ .

इच्छुकांनी जरूर लाभ घ्यावा.

पेसोआच्या कविता

अनुवाद ० महेश्वर लव्हेकर, प्र ० वर्णमुद्रा पब्लिशर्स

पेसोआ जसा लव्हेकरांचा आवडता कवी आहे तसाच माझाही. त्यामुळे, हे पुस्तक मी खूपच आत्मीयतेने वाचले.

प्रख्यात लेखक आणि २००० सालचा नोबेल विजेता, गाओ झिंगझिआन, त्याच्या भाषणात पेसोआबद्दल म्हणाला

होता --

“ Fernando Pessoa the most profound poet of the twentieth century “

विसाव्या शतकातला ' सर्वांत सखोल आणि गहन कवी ' ! तसे तर सखोल आणि गहन हे शब्द बऱ्यापैकी वापरात असतातच. पण, काय असावा या शब्दांचा अर्थ ? आणि एवढे असून असून काय असणार आहे ? आपल्याकडे जसे आपापल्या टोळीतल्या कवीला आपण ग्रेट म्हणतो तसलेच असेल काही. एखादे भयानक, वेदनादायक दुःख असू शकेल. तशा दुःखाचा अनुभव नीट व्यक्त झाला की सखोल होणारच ती कविता. नास्तिक, बुद्धिप्रामाण्यवादी, पुरोगामी (हे विशेष हुशार लोक), तसेच, हिंदुत्ववादी, परिवर्तनवादी, स्त्रीवादी, आधुनिकतावादी, उत्तर-आधुनिकतावादी, स्वच्छंदतावादी, वगैरे सर्वांना हेच वाटेल की सखोल म्हणजे दुःखच असणार ! दारिद्र्याचे असेल किंवा वंचिततेचे असेल किंवा अन्याय सहन करावा लागण्याचे असेल. --- तर हे असे सर्वसामान्य अंदाज ! पण, पेसोआची कविता असल्या प्रकारची ' सखोल ' नाही. मुळात या कवितेला दुःखाची कविताच म्हणता येणार नाही. हे समजूनच संदीप देशपांडे यांनी मुखपृष्ठ केलेले आहे. हे चित्र ' दुःखभावी ' नाही. ही सखोलता वेगळी आहे – खुल्या मनाने पाहावी लागेल.

मी चिंता करत नाही यमक जुळेल का नाही याची.

क्वचितच साम्य असतं एकमेकांलगतच्या दोन वृक्षांत.

जसा फुलांना रंग असतो तसाच मी करतो विचार आणि लिखाणही.

पण परिपूर्ण नसतं माझं स्वतःला व्यक्त करणं,

कारण अभाव आहे माझ्यात दैवी साधेपणाचा,

बाह्यांग हेच एकमेव अंग असण्याचा.

मी पाहतो आणि हलतो आतून,

उताराच्या दिशेने पाणी वाहत जावं तसा.

आणि वाहत्या वाऱ्यासारखंच नैसर्गिक आहे माझं काव्य ...

दुःख जसे स्थितिशील असते तशी ही कविता स्थितिशील नाही. अमुक एखाद्या व्यक्तिगत अनुभवाचा गौरव करणारी नाही.

प्रस्तावनेत लव्हेकरांनी उल्लेख केला आहे की ओक्ताव्हियो पाझ च्या पेसोआ वरील लेखाचे शीर्षकच – unknown to himself ' असे आहे. त्याने अनेक टोपणनावांनी कविता लिहिल्या. जणू ती टोपणनावे म्हणजे वेगळ्याच व्यक्ती होत्या. “ त्याचे उगमस्थान, “ पेसोआ म्हणतो, “ माझ्या मानसिकतेत खोलवर रुजलेला हिस्टेरिया किंवा हिस्टेरिकल नुरास्थेनिया. यामुळे मला स्वतःच्या व्यक्तित्वाच्या बाहेर पडण्याची, त्यापलीकडे जाण्याची ओढ वाटायची. “ ही जगण्यात येणाऱ्या अनुभवांची कविता नसून जगण्याचीच कविता आहे. या ओळी बघा – जगण्यानं हशील होत नाही काहीच.

किंवा जगण्याविषयी विचार करण्यानं.

किंवा त्याविषयी आपण विचार करतोय या विचारानं.

तो विचारतो – “ माझ्या निद्रानाशी अवस्थेत स्वप्न पाहतोय का मी आयुष्याचं ? “

पेसोआची कविता म्हणजे त्याचे जगण्यातला कोणताही क्षण पाहणे असते. ती अमुक अनुभवाची वा अमुक विषयावरची अशी कविता नसते.

लाट शांतपणे जवळ येत चाललीय

आणि मी काही विचार करतोय असं नाही वाटत मला.

एका वेगळ्याच मितीतून लिहिली गेलेली ही कविता आहे. ही कविता मराठीत येणे हे खूपच महत्त्वाचे आहे. यातल्या सगळ्याच कविता पेसोआच्या सर्वोत्कृष्ट कविता आहेत असे नाही. पेसोआची काव्यसृष्टी हे खरे तर एक प्रचंड विश्वच आहे. त्या विश्वाची उत्तम ओळख घडवण्याचे काम हे पुस्तक नक्कीच करते. लढेकर आणि वर्णमुद्रा यांना धन्यवाद !

--- ००० ---

ही भाषा मरू नये यासाठी काय करायला हवे यावर चर्चा करणारे विद्वान प्रत्येक पिढीत निर्माण होत राहोत, हीच सदिच्छा !

एस्टीचे आणि रेल्वेचे वेळापत्रक सांगण्या एवढी भाषा टिकली तरी पुरे -- जगातला आपला दहावा नंबर कुठे जात नाही !

२९-०२-२४.

उत्तर-आधुनिकता आणि मराठी कविता

ले ० मीनाक्षी पाटील, प्र ० पॉप्युलर प्रकाशन.

मराठी कवितेतील आधुनिक ते आधुनिकोत्तर जाणिवांपर्यंतचा अभ्यासपूर्ण आढावा घेणारा ग्रंथ – हे महत्त्व असलेला हा ग्रंथ मराठीत चांगलीच हालचाल निर्माण करील असा आहे. हे तिकडचे आहे, इकडचे नाही – असली वावदूकगिरी कुणी करू नये, असा हा विषय आहे. जागतिकीकरणानंतरच्या मानवी जगण्यात जगभर काही समान सूत्रे दिसतात हे समजून घ्यायला हवे. भौतिक परिस्थितीत जसे काही मोठे, महत्त्वाचे बदल होतात तशा माणसांच्या मनःस्थितीही बदलत जातात, प्रतिक्रिया बदलत जातात. हे असे इझम्स म्हणजे पाहण्याचे, अभिव्यक्तीचे वेगळे प्रवाह असतात. सर्जक लेखकाला वा कवीला हे जाणीवपूर्वक बौद्धिक भान असेल वा नसेल पण साहित्यात, कलेत हे बदलते प्रवाह येत राहतात.

या पुस्तकाचा पहिला औपपत्तिक भाग खूपच अभ्यासपूर्वक मांडलेला आहे. मानवी बुद्धीच्या साहाय्याने माणूस अधिकाधिक चांगला जगू लागेल – हे आधुनिकतेचे प्रमुख सूत्र हळूहळू संशयास्पद होत उत्तर-आधुनिकतेत ते कसे नाकारले गेले, याचा हा मराठी कवितेच्या संदर्भातला आढावा आहे. जगातल्या अनेक विचारवंतांचे या बाबतीतले चिंतन समजून घेत हे लेखन सिद्ध झालेले आहे. “ उत्तर-आधुनिकतावादी साहित्यात विविध प्रकारच्या शैली व सांस्कृतिक स्तर, वेगवेगळे वाङ्मय प्रकार, गांभीर्य व हलकेफुलकेपणा यांची इतकी वैचित्र्यपूर्ण सरमिसळ केली जाते की पारंपरिक वाङ्मयीन चौकटीत त्याचे वर्गीकरण करणेही अवघड व्हावे. “ – हे फार महत्त्वाचे आहे. अशा बदलांना आधी तुरंत नकार देणे ही आपली आवडीची एक डल पद्धत आहे. ती कलाकृती काय कसे व्यक्त करतेय हे

पाहण्याआधी हा वाङ्मय प्रकार कोणता याचीच चर्चा करत बसणे इथे वारंवार घडते. त्या दृष्टीने हे पुस्तक म्हणजे एक खळबळजनक ऐवज ठरू शकतो. उदाहरणार्थ, “ या आधुनिकतावादी कवींनी सौंदर्यवादी भावकवितेच्या परंपरेने रूढ केलेल्या ठरीव साच्याच्या काव्यकल्पनेचा निषेध आणि उपरोध करत आपल्या कवितेत गद्य कल्पनेचा आणि तपशीलाचा सर्रास वापर करून कवितेतील गद्यात्मकतेची प्रतिष्ठा वाढवली. “ – हे सत्य घ्या. बऱ्याच अभ्यासकांच्या हे पचनी पडणे अवघड आहे.

संकल्पनात्मक बैठक आधी तयार करून मग इथे मराठीतल्या आठ निवडक कवींच्या संदर्भात त्या संकल्पनांचे अस्तित्व कसे दिसते ते दाखवले आहे. सामाजिक-सांस्कृतिकतेतला उच्च-नीच भेद उधळून टाकणारे नामदेव ढसाळ, जागतिकीकरणानंतर चिन्हमय झालेल्या माणसाच्या जगण्याला मुखर करणारे श्रीधर तिळवे, जागतिकीकरणामुळे झालेले माणसाचे अमानवीकरण आणि वस्तूकरण याचे दर्शन घडवणारे हेमंत दिवटे, महानगरी जीवनातली असुरक्षितता व भय व्यक्त करणारे वर्जेश सोलंकी, एकाच वेळी तीव्र आत्मजाणीव आणि परात्मभावाची जाणीव यांतले द्वंद्व व्यक्त करणारे सलील वाघ, संगणकीकरण, माहितीचा विस्फोट आणि संपर्क-क्रांती यांतून विखंडित झालेल्या जगण्याचा वेध घेणारे सचिन केतकर, अपारंपरिक अभिव्यक्तिपद्धतीतून नव्या भोगवादी जगण्यातली विदारकता दाखवणारे संजीव खांडेकर आणि उलथापालथ, विस्कळितपणा व संभ्रमितपणा यांचे अनुभव व्यक्त करणारे मन्या जोशी – अशा या आठ कवींचा उत्तर-आधुनिक वैशिष्ट्यांच्या संदर्भात विचार करण्यात आलेला आहे. हे पुस्तक अभ्यासकांनी तर वाचावेच पण स्वतः कवी-कलावंत यांनीही (सावकाशपणे का असे ना) वाचावे, असे मला वाटते. विचार, प्रतिक्रिया, अभिव्यक्तिपद्धती हे काहीच अबाधित राहणारे नसते याची जाणीव होण्यासाठी अशी पुस्तके महत्त्वाची असतात यात शंकाच नाही.

--- ००० ---

गाडीच्या वेगाने दृश्य असे बदलते
तर मनाच्या वेगाने जग किती बदलत असेल – (फोटो).

पुन्हा उत्तर-आधुनिक ---

रूम नं. १३

ले ० दिग ० दिलीप वेंगुर्लेकर, निर्मिती – पी डी ए , पुणे.

प्रोग्रेसिव्ह डॅमेटिक असोसिएशन, पुणे या संस्थेने माझी चार नाटके पूर्वी सादर केलेली आहेत – नाणेफेक, एक गगनभेदी किंचाळी, सामसूम आणि जिंदगी ख्वाब है. त्यामुळे, अर्थातच मला या संस्थेबद्दल आत्मीयता आहे. तर ते असो.

कालच मी उत्तर-आधुनिक या विषयावर लिहिले तर आज हे उत्तर-आधुनिक म्हणावे असे नाटक ! याच्या नावातला १३ हा आकडा बघून आपल्याला वाटते की शुभाशुभावद्दल काही असणार ! आणि रूम नंबर वगैरे म्हणजे ते रहस्यमय असणार ! उत्तर-आधुनिकतावाद हा बुद्धिप्रामाण्यवाद नाकारतो, एवढेच इथे सांगून ठेवतो.

आमची मुले लहान असताना आणि पत्नीच्या भाचे-भाचीला मी एक उंटाची गोष्ट सांगत असे. उंटावर बसलेला व्यापारी आणि वाळवंटातून चाललेला उंट. कधी सकाळ, कधी रात्र, कधी वादळ, वगैरे. मग तो उजवीकडे वळे, मग त्याला लांब एक गाव दिसे. तिथल्या हॉटेलात जाऊन तो उंटाला चारापाणी करे, मस्त आंघोळ करे, वगैरे. पुन्हा सकाळी सुरू. अनंत गोष्ट. मुले रंगून जात. ते सगळे आता मोठे झाले आहेत पण अजूनही त्यांना ती उंटाची गोष्ट आठवते ! तसेच हे नाटक. तुम्हाला गुंगवल्याशी मतलब. तर्क वा कथेचे गांभीर्य वगैरे शोधायचेच नाही.

“ ओहोटी लागली की कळते कोण कोण कपड्यांशिवाय पोहत होते, ते ! “ तुम्ही सवयीने जरा हसाल पण याचा काही गंभीर अर्थ असावा असे समजून विचारात पडाल. इथे तुम्ही फसाल. या नाटकात अर्थविरथ लावत बसायला मनाई आहे. आणि तरीही आपल्या जगण्याचा असाच तर आहे पट हे जाणवून तुम्ही घरी जाताना पुन्हा एकदा हसाल.

उत्तर-आधुनिक चे म्हणणे आहे की सत्यवित्य, सखोलविखोल, मूल्यात्मक वगैरे असे काही नसते. आपले जगणेही निरर्थक आणि उथळ असते, तशीच कलाही उथळच असते ! काही विनोद चांगले आहेत, काही हालचालींतून विनोद घडतात, पण, बरेचसे विनोद तुमच्या-आमच्यांतले हौशी विनोदवीर करतील तसेही आहेत ! कुछ फरक नही पडता. पहिलाच प्रयोग होता, सफाई येत जाईल. कॅम्प्रीट तथ्यहीन, उथळ, उत्तर-आधुनिक नाटक ! हे निश्चितच समजून-उमजून उत्तर-आधुनिक म्हणून लिहिलेले नाटक नाही. हा काळाचा महिमा आहे. या काळाने त्याची प्रतिकृती या नाटकातून सादर केलेली आहे.

कलाकार सगळे नवीन आहेत, पण, नवखे आणि कच्चे नाही वाटले. वेंगुलेंकरांनी छान कामे करून घेतलेली आहेत. त्या बबनच्या साथीदार झालेल्या मुलीला अजून खूप मजा करणे शक्य आहे. तिने नाटकात जरा जास्त गुंगून जाणे आवश्यक आहे. बाकीचेही अधिकाधिक सफाई आणत जातीलच.

नेपथ्य, प्रकाश, संगीत नाटकाची रंगत वाढवण्याचे काम करतात.

हे नाटक प्रायोगिक आहे की व्यावसायिक ? प्रायोगिक समजून चौकोनी चेहरे करून नका जाऊ. मजा म्हणून जा आणि आपल्याच जगण्याची झेरॉक्स पाहून खुश व्हा !

या भवसागरात आपणच पोहत आहोत – हे नाटक म्हणजे त्या सागरातली ओहोटी आहे ! यावरून काय समजायचे ते समजा !

पी डी ए झिंदाबाद !

--- ००० ---

छान -- खूप शुभेच्छा ! (अमेरिकेतल्या ढोलताशे ला).

प्रयोगाच्या माहोलाचे फोटो –

आनंद आहे ---

" विचारांची लढाई विचारांनीच लढायची " -- म्हणजे काय रे भाऊ ?

इंग्रजी ' ढोलताशे ' ची धामधूम –

Opening night - full house & standing ovation for DHOL TASHE! Do not miss this 'Killer Show'! Two more shows this weekend!! Saturday & Sunday at 2pm.

And 3 shows next week (Thursday, Friday and Saturday)

Get your tickets now at www.badco.art/tickets (क्लिप सह).

‘ मन ‘ विषयक –

हा एक एकपात्री दीर्घाक आहे -- जो नीट करेल तो नटसम्राटच !

वर्धन कामत ची जाहिरात.

आजचे –

हा एकपात्री दीर्घाक सादर झाल्याचे हे एकच उदाहरण -- अनेकांनी प्रयत्न केले आणि मध्येच सोडून दिले -- आता सध्याही एक प्रयत्न सुरू आहे -- तपशील नंतर सांगेन -- चालू असलेल्या प्रयत्नाला अर्थातच शुभेच्छा !

ढोल बाजे

Dhol Tashe viewers responses.

Audiences are loving it. You will too.

4 more shows to go.

Tickets: www.badco.art/tickets

Solid - The New Age Theater Bay Area Drama Company

“Traveling is a fool’s paradise.”

–Ralph Waldo Emerson

' ढोलताशे ' उत्सव पुढे चालू --

Few onstage images of our English play Dhol Tashe.

3 shows done, 3 more to go (Thursday - 8 pm, Friday - 8 pm, Saturday - 2 pm)

Tickets : www.badco.art/tickets.

Pear Theater mountain view

Pictures by Basab Pradhan

Solid - The New Age Theater Bay Area Drama Company Roshni Datta Krishna Das
Prathyay Bhandarkar Vaishnavi Sridhar Rita Bhatia Champra Deshpande Sandeep
K Belliappa Mugdha Manerkar The Pear Theatre

एखाद्या छोट्या तपशीलाचाही कसा होतो विचार ---

Story of a Tubelight:

Often overlooked in the spectacle of a dramatic performance are the minute details that go unnoticed. The success of a play truly lies in the unassuming hustle and dedicated efforts of the cast and crew.

As the director of the ongoing play, "Dhol Tashe," I desired to incorporate tube light as a symbolic prop, representing a middle-class Indian home. This seemingly insignificant element, often overlooked as part of the household, holds immense significance in bringing life to the living room.

The Tubelight's illumination made the stage overly bright. No extra screens were available to reduce the intensity. Despite agreeing to leave the prop as is, I was disappointed, which my co-founder, Sandeep K Belliappa, noticed. This decision resulted from many trials and errors.

The next evening, Sandeep K Belliappa worked with the lighting crew, who were unfamiliar with using parchment paper. Despite their skepticism and warnings against his method, he remained steadfast. Before abandoning the idea completely, he made a final attempt, asking me to bring some parchment for the crew to experiment with. To reduce the intensity of the tube light, we wrapped it with multiple layers of parchment paper, and voila!

It created the desired effect, reducing the light's intensity. The tube light now blended seamlessly with the other set elements, resulting in a beautifully lit living room area. Sometimes, giving up in the face of a problem is tempting. However, the solution often emerges unexpectedly if you give it enough time to marinate and think it through.

3 more shows to go [Thursday - 8:00 pm PST, Friday - 8:00 pm PST, Saturday - 2:00 p.m PST]

Tickets: www.badco.art/tickets

जगणे

आपण ज्यांना कलाकृती म्हणतो अशी बरीच नाटके, चित्रपट, एखादी मालिकाही मी त्यातले काहीही मनाला लावून न घेता पाहू शकतो. पण, तरीही, तशाही कलेत क्वचित काही मानवी दुःखाचे वा अगतिकतेचे असे काही क्षण येतात की माझे डोळे पाणावतात. त्या कलेचे अंतरंग, त्यातले कौशल्य हे माहीत असूनही हे घडू शकते. त्यात अर्थात तिथल्या नटनट्यांचीही कमाल असतेच. विद्याधर (बाप्पा) जोशी या माझ्या नट मित्राचा हा व्हिडियो बघताना त्याच्या अभिनयाच्या पूर्ण अनुपस्थितीतही माझे डोळे पाणावले. मराठीतला हा एक उत्तम अभिनेता कोणत्या भयानक संकटातून गेला हे ऐकता-पाहताना खरोखर भावनिक व्हायला झाले !

बाप्पाने माझ्या ' ढोलताशे ' या नाटकात एक महत्त्वाची भूमिका केली होती. एका बाजूला जरा गंभीर असा नायक आणि दुसऱ्या बाजूला हा जरा उथळ असा त्याचा चुलत भाऊ, असा तो प्रकार होता. बाप्पा अक्षरशः धमाल मजा आणायचा. नंतर कालांतराने हे नाटक भद्रकालीने व्यावसायिकवर आणले तेव्हा त्यांतल्या एका प्रयोगाच्या वेळी तो भेटला होता. त्यात अभिजित गुरु बाप्पाने केलेली भूमिका करत होता. त्या दोघांचे काही क्षण झालेले बोलणे मला सुखावून गेले होते. मी असे झाले होते, तसे झाले होते, असे म्हणतोय म्हणजे हा काही स्मृतिलेख नाहीय. बाप्पा आता चांगला छान आहे – त्याचे बोलणे तर अगदी ना-फरक पाहिल्यासारखेच आहे. अर्थात त्याला पूर्ण बरे होऊन पहिल्या जोमाने काम करायला कदाचित काही काळ जावा लागणार, असे दिसते. तो गेलाच असता पण आहे याच्या आनंदात मी हे लिहीत आहे. मी इथे खाली दिलेल्या लिंकवर सौमित्र पोटेने घेतलेली बाप्पा आणि त्याची पत्नी वैशाली यांची मुलाखत बघा म्हणजे मी असे भरभरून का लिहू पाहतोय ते कळेल. सगळे नीट चाललेले असताना, चालताना आपल्याला दम लागतोय हे कळणे, मग हळूहळू ते वाढत जाणे, मग तपासणीत असे निघणे की फुफ्फुसात एक पॅच आहे आणि मग कळणे की हा पॅच अशा रोगाचा आहे की ज्यावर काहीही उपाय उपलब्ध नाही, आणि आता तो फक्त वाढत जाणार, किती गतीने वाढेल हेही नक्की नाही ! म्हणजे कधीही निरोप समारंभाची वेळ येऊन ' जय हिंद ' म्हणावे लागणार – असे संकट ! मग कळणे की यावर एकच मार्ग म्हणजे फुफ्फुसाचे प्रत्यारोपण ! हे कळल्यापासूनचे सगळे तुम्ही प्रत्यक्षच ऐका. असंख्य गोष्टी जुळून आल्या आणि बाप्पा वाचला ! या काळात, ज्यांना उत्तरे नाहीत असे खूप प्रश्न पडत असतात – त्यांची कल्पना करून पाहा. जगणे म्हणजे नुसते वैज्ञानिक दृष्टिकोण असला की झाले, असे नसते. जगण्याचा आणि तत्त्वज्ञानाचा / अध्यात्माचा अति-महत्त्वाचा संबंध असतो हे समजावे असा हा सगळा प्रकार आहे.

एका ठिकाणी बाप्पा म्हणतो की श्वास घेता न येणे याच्यासारखी भयानक गोष्ट नाही. इथे मी थोडे माझेही सांगतो. एरवी मी फारसे कुठे बोलत नाही असेही काही सांगतो. माझ्या वयाच्या सुमारे तिसऱ्या वर्षापासून मी एक अट्टल दमेकरी होतो. बालपण त्यातच करपून गेलेला असा मी माणूस आहे. माझ्याही अनेक तपासण्या, भविष्यवेत्ते वगैरे झाले होते. एका अद्ययावत सर्व मशिनरी असलेल्या ठिकाणी माझ्या तपासण्या झाल्या तेव्हा त्याचा निष्कर्ष असा आला होता की याच्यात शारीरिक दोष काही नाही, हा याचा मानसिक रोग आहे ! ते ऐकून मला राग आला होता, पण ते खरे असणार. मीही अनेकदा जगतोय की मरतोय या लेव्हलला जाऊन आलो होतो. त्यामुळे, श्वास घेता न येणे म्हणजे काय हे मी फर्स्ट हँड जाणतो. एकच अनुभव सांगतो. तेव्हा मी बहुतेक शाळेत असेन. नित्य नियमाप्रमाणे मला आला अटॅक. त्या वेळी डॉक्टर घरी येत असत. त्यांना वडिलांनी आणले बोलावून. बाकी तसे सोपे असायचे.

एक अड्डिनलीन नामक इंजेक्शन दिले की झाले ! जादुई इफेक्ट ! याला पाच मिनिटांपूर्वी इतका त्रास होत होता हे कुणाला खरेही नाही वाटणार. तर ते इंजेक्शन देऊन डॉक्टर गेले, तर पुन्हा थोड्या वेळाने तसाच तीव्र अटॅक ! पुन्हा डॉक्टर आले. ते गेल्यावर पुन्हा तेच. तिसऱ्यांदा ते आले तेव्हा मात्र ते म्हणाले की हा घाबरलेला आहे, त्यामुळे मनाने पुन्हा पुन्हा अटॅक आणतो आहे, आता याला झोपेचे इंजेक्शन देऊन झोपवावे लागेल ! तर, सारांश, हम भी जानते हैं इस जन्नत की हकीकत !

पण नंतर मी यातून जवळ जवळ पूर्ण बाहेर पडलो. एक तर मुंबई सोडणे उपयोगी पडले पण मुख्यतः स्वतःच्या मनाकडे पाहणे, पडणारे प्रश्न समजू शकतात का यासाठी मिळेल ते, मुख्यतः आध्यात्मिक, वाचणे वगैरे मी करत गेलो. मग, या पुरोगामी महाराष्ट्रात बोलू नये असे एक रहस्य मला उलगाडले ! मेंदू ट्रान्सप्लॉंट नव्हे तर ट्रान्सफॉर्म होऊ शकतो ! ते काही एखादा कोर्स करून प्रमाणपत्र मिळवणे नसते तर प्रत्येक वेळी नव्याने घडावे लागते. त्याने खूपच फरक पडला. मी क्लेम काहीच नाही करणार, न जाणो, माझा शेवट पुन्हा त्याच अ-श्वास अवस्थेत होऊ शकेल. पण गेली कित्येक वर्षे मला या त्रासामुळे एक दिवसही पडून राहावे लागलेले नाही. मी फिट आणि खुश आहे ! या एकूण प्रकारावर आधारित माझे एक नाटक आहे – ‘ जणू काही वास्तव ’. त्या नाटकाचा पाया हे मला दिसलेले रहस्य आहे. खरे तर इथे असले अबौद्धिक नाटक कुणी हातातही धरणार नाही. ते धाडस गिरीश पतकेने केले आणि ‘ आविष्कार ’ ने त्याच्यावर विश्वास टाकला. त्या वेळी ते नाटक जरा बराच पसारा टाईप होते, आता ते नीट, आटोपशीर केलेले आहे.

आता इथे आणखी एक लिंक मी तुम्हाला देणार आहे. ती म्हणजे स्कोर्पियो चे उत्पादक महिंद्र यांची. त्यांची मुलगी एक वर्षाची असताना तिच्यावर आलेल्या संकटाची ही कहाणी आहे. अपघातात अंधू झालेल्या तिच्या हातावरील उपचारासाठी ते लंडनला गेले, तिथून पॅरिसला गेले. तर तिथला तो महान डॉक्टर म्हणाला, तुम्ही भारतातून आला आहात ना, मग आम्ही ज्यांचे चेले आहोत ते डॉक्टर जोशी मुंबईत आहेत, त्यांच्याकडे तुम्ही जा. ते डॉक्टर जोशी, महिंद्र यांच्या ऑफीसपासून दहा मिनिटांवर होते ! स्त्रियांच्या ब्रेसियरला असतात तसले दोन हुक वापरून काही युक्तीने त्यांनी त्या मुलीवर उपाय केला ! खर्च फक्त रुपये दोन ! ती मुलगी आता उत्तम पियानो वाजवते ! या घटनेतच स्कोर्पियोच्या निर्मितीचे बीज कसे आहे ते मुळातूनच ऐका.

आपल्याला मूलभूत प्रश्न पडावेत असे प्रसंग आपल्या आयुष्यात येत असतात. पण, शक्य तो त्याकडे दुर्लक्ष करून, ते दडपून जगत राहणे हीच आपली निवड असते. यात कोण कुणाला काय शिकवणार ?

त्या दोन लिंक्स ---

<https://www.youtube.com/watch?v=XRbprwgjEpI>

आणि ---

<https://web.whatsapp.com/>

--- ००० ---

WEB.WHATSAPP.COM

web.whatsapp.com

अमेरिकेत घडलेले पुणेरी ' ढोलताशे ' ! ---

A few pics from today's show. Thank you for supporting Dhol Tashe Solid - The New Age Theater and Bay Area Drama Company . Today's show was a sold out event . We have 2 more shows.

Friday: 8:00 p.m PST

Saturday : 2:00 p.m PST

Tickets : www.badco.art/tickets

अमेरिकेत ' ढोलताशे ' ची धूम –

--- प्रयोग हाऊसफुल .

रस्त्यात थांबवून माझ्याशी दोन शब्द बोलावे असे काही व्यक्तींना वाटते -- बहुधा या व्यक्ती थोड्याफार ' सटकलेल्या ' असतात !

धक्का

परवा एकटाच कुठेतरी चाललो होतो. तेवढ्यात मध्येच एकजण स्कूटरवरून आला आणि माझ्याजवळ थांबला. इथे ' साई शिल्प सोसायटी ' कुठे आहे हो ? -- असे त्याने मला विचारले. म्हटले, इकडून डाव्या हाताला वळून पुढे जा -- तुमच्या डाव्या हाताला तीन मिनिटांवर दिसेल. धन्यवाद म्हणून तो जाऊ लागला, पण थांबला. " चंप्र का ? " त्याने विचारले. मी चंप्रच असल्याने हो म्हणालो. " तुम्ही इकडे राहता काय ? छान झाले -- भेट झाली -- " तो म्हणाला मग मीही म्हणालो, वा, धन्यवाद ! त्या माणसाला हा एक सुखद धक्का वाटला असावा, असे दिसले. पण, मला हा त्याच्याहून भारी धक्का होता ! च्यायला, इतकी वाढलीय का काय आपली लोकप्रियता की जातायेता सहज रस्त्यातही कुणी ओळखावे ? ! -- आपल्याला पत्ताच नाही याचा ! याचा मला धक्का बसला होता ! या सुखद धक्क्यात मी पुढे गेलो !

--- ००० ---

माझ्या आधी माझ्या नाटकाने अमेरिका पाहिली ! --- (अनेक फोटो).

Thank you for the sold out show Dhol Tashe yesterday. We have one last show today at 2 p.m PST.

8 tickets left. Tickets : www.badco.art/tickets.

Solid - The New Age Theater Bay Area Drama Company Sandeep K Belliappa
Krishna Das Roshni Datta Champra Deshpande Prathyay Bhandarkar Vaishnavi
Sridhar Rita Bhatia Mugdha Manerkar Sumanth Shantaram

' चार्जुन ' असे गीतेत अनेकदा येते म्हणे -- म्हणजेच ती ४ जूनला सांगितली गेली असे विद्वान म्हणतात ! म्हणूनच ४ जून हा हिंदू मुहूर्त ! (४ जूनला निवडणुकीचे निकाल आहेत).

खूपच आवडलेले दिसतेय हे नाटक तिकडे -- छानच ! (पुन्हा हाऊसफुल).

सहावा प्रयोग –

Thanks to Solid - The New Age Theater to have me at their finale performance of DHOL TASHE, yet another spectacular production from Megha Herur and her team

टपून आहेत

पक्षोपक्षींचे

सखाराम बाइंडर !

तिकिटे न मिळालेले नाराज लोक कितपत पावरफुल ठरतील त्यावर निवडणुकांचे अंतिम निकाल अवलंबून आहेत !

"Dhol Tashe" is an extraordinary theatrical masterpiece that captivated me from start to finish, leaving me utterly spellbound for its entire 90-minute duration. This play skillfully navigated the intricate realms of politics, religion, and culture with a delicate touch, seamlessly weaving them together to deliver a subtle yet impactful message. This nuanced approach added layers of depth to the narrative, allowing for a rich and thought-provoking experience. The play had just enough humor to keep things fun and lively.

Moreover, the theater setup itself played a pivotal role in enhancing the overall immersion. Every element, from the set design to the lighting, contributed to creating an atmosphere that enveloped the audience completely. As a front row spectator, I felt transported into the world of the play, fully engaged and emotionally invested in every moment.

And let's talk about the actors! How on earth did they pull off those intense dialogues with such deep expressions flawlessly? It was like they were living their roles. I was completely hooked on every word they said. In a production filled with

standout performances, Roshni Datta's talent shone the brightest. Her portrayal added layers of depth and emotion to an already captivating story.

"Dhol Tashe", presented by Solid - The New Age Theater, was an incredible play that left a lasting impression on me. If you get the chance to see it, don't miss out!

अप्रत्यक्षपणे मदत करणारे -- हीही लोकशाहीतली एक संवैधानिक आणि लोकमान्य शक्ती असते !

" विचारधारा नसेल तर माणसाने राजकारणाच्या फंदात पडूच नये. "

-- ब्रिटिश नंदी, सकाळ.

उत्तम झाला कार्यक्रम ! राहुल पुंगलिया जे बोलले ते अद्वितीय, अति-महत्त्वाचे वाटले !

(मनोज पाठकाच्या ' अधिसत्ता ' या कवितासंग्रहाचे प्रकाशन).

लौकरच उपलब्ध होईल --- (नाणेफेक).

एका राशीचे भविष्य ---

व्हिसाची कामे होतील !

गिरीश रांगणेकर या माझ्या मित्राने केलेली एक उत्तम कामगिरी ---

(रोड सेफटी या विषयावर सांगली आर टी ओ साठी फिल्म).

काठी

सकाळी फिरायला बाहेर पडलो होतो. येताना माझी सूर्याकडे पाठ होती. समोरून येणाऱ्यांवर ऊन पडत होते. ठीक होते वातावरण. तेवढ्यात समोरून एक सुमारे माझ्याच वयाचा माणूस मला येताना दिसला. त्याच्या हातात एक चकचकीत चॉकलेटी पॉलिश असलेली काठी होती. ती तो त्याच्या डोक्यावरून कलात्मकतेने फिरवत होता. ती मस्त चमकत होती. मी घाबरलो. पूर्वी एका वेड्याने निष्कारण त्याच्या हातातला पट्टा फिरवत बकलच्या बाजूने माझ्या डोक्यात हाणला होता. आठ टाके पडले होते ! मोठा उपद्राप झाला होता. हाही तसाच तर नसेल ? काठी मस्त चमकतीय साल्याची ! करावे काय ? म्हटले आपण पूर्ण सावध राहू. काही नाही होणार. तो जवळ आला तशी त्याने काठी थांबवली आणि ती एका हातात घेतली. दुसऱ्या हाताने माझ्याशी हस्तांदोलन करत तो हसत म्हणाला, " बऱ्याच दिवसांनी दिसताय - ठीक आहात ना ? " " उत्तम ! " मी म्हणालो. " भूक लागतीय ना ? झोप लागतीय ना ? " त्याने विचारले. मी अत्यानंदाने, " हो " म्हणालो. मग, पुढे म्हणालो, " एकमेकांबद्दल आपण सदिच्छा ठेवायच्या

– बाकी चिंताच नाही करायची ! – “ यावर तो माणूस मस्त हसला. “ बरोबर आहे – “ असे म्हणून, हसून, पुन्हा काठी फिरवत तो पुढे गेला. तो जरा लांब जाईपर्यंत मी लक्ष ठेवले.

हल्ली सालं वेडा आणि शहाणा यातला फरकच कळत नाही – असे मनाशी म्हणत मीही निघालो.

--- ००० ---

माणसाला नुसतीच बाह्य परिस्थिती नसून एक मनही असते, हे समजणे हा चांगल्या कलेचा पाया असतो.

अधिसत्ता (कविता)

कवी ० मनोज सुरेंद्र पाठक, प्र ० पोप्टीवाला पेपरवॉल पब्लिशिंग.

या कवितासंग्रहाची पहिली आवृत्ती २००६ साली निघाली होती आणि अलीकडेच २०२४ मध्ये त्याची दुसरी आवृत्ती प्रकाशित झाली आहे. मनोज स्वतःच्या कवितांबद्दल अनेकदा किरकोळीत बोलताना दिसत असला तरी तिकडे दुर्लक्ष करून वाचाव्यात अशा या कविता आहेत. या पुस्तकाच्या परिशिष्टात राहुल पुंगलिया म्हणतात, “ या कविता चांगल्या आहेत कारण मनोज पाठक आपल्या व्यक्तिमत्वाची लुडबुड कवितेमध्ये होऊ देत नाही. आपल्या भावना व विचारांची अभिव्यक्ती करण्यासाठी कवितेची सबब त्याला गरजेची नाही. “ कवीच्या व्यक्तिमत्वाचा म्हणजे त्याच्या भूमिकेचाच गौरव करत राहणाऱ्या आणि स्वतःची सुखदुःखे व मते एवढेच कवितेचे क्षेत्र सीमित समजणाऱ्या मराठी कवितेत त्यामुळे ही कविता वेगळी ठरते.

या संग्रहातल्या मनोजच्या ईश्वरविषयक कविता हा एक वेगळा चर्चेचा विषय ठरू शकतो. काही तथाकथित धार्मिक मासिकांतून येणाऱ्या कवितांसारख्या या घिस्यापिठ्या कविता नाहीत. ईश्वर हा स्वीकारलेला वा नाकारलेला नसून तो ‘ अनोळखी ‘ असण्याच्या या कविता आहेत. तरीही या विषयाला त्याच्या मनात स्थान आहे. मनाचे सगळे मटेरियल हे वैज्ञानिक पद्धतींनी घडत नसते. असंख्य संस्कार, प्रभाव, परिस्थिती आणि कदाचित्त जनुक रचनाही यांच्या एकत्रित योगाने हे घडत असते. मनोज, त्याच्या जगण्यातले हे ईश्वरी अस्तित्व स्वतःच्या वा वाचकाच्या माथी श्रद्धेच्या रूपात मारत नाही. या नुसत्याच प्रतिक्रिया नसून ते ‘ पाहणे ‘ ही आहे. एका ठिकाणी तो म्हणतो,

कंटाळून तुझ्या असण्यानसण्यासकट

मी तुला स्वीकारतोय

हे हरामखोर ईश्वरा

दुसऱ्या एका ठिकाणी तो म्हणतो,

तुझ्या असण्याने

आशेचे घोडे

दौडतात थकतात

म्हणजे एकरूपता नाहीच. मनाच्या इतर असंख्य कृतींमधल्याच याही कृती आहेत.

या संग्रहातल्या, ‘ तुकडे जुळवताना येवो मरण ‘, ‘ अन्न ‘, ‘ आई दुबोध होत जायची दिवसेंदिवस ‘, ‘ एक संपूर्ण

सशक्त अवयव ‘, आणि ‘ मित्रांच्या आले लक्षात ‘ या कविता अधिक एकसंध वाटल्या. काही कवितांत मनोजचे भान

ढळते आणि कवितेचा आशय नीट व्यक्त होत नाही, असे वाटले. ' मित्रांच्या आले लक्षात ' ही कविता तर एकूण जगण्याचा भेदक गोषवाराच पाहणारी आहे. ' अन्न ' ही कविता बघा -

मी लिहितोय म्हणजे

कुणाशी बोलतोय ?

किंवा हे जे प्रश्न उभे राहतात भुवया उंचावून

ते कुणाला मागत असतात उत्तरं ?

किंवा सालोसाल मी करतोय काय

या मित्र हरवत चाललेल्या जगात ?

किड्या-मुंग्यांनी ओढून न्यावे

आपल्या सजातीयाचे कलेवर

तसे ओढत नेतो आहे

मी कुणाला ? कशासाठी ?

की आता तेच आहे अन्न

पुढच्या प्रवासासाठी ?

--- ईश्वर असो की माणसे की वस्तू की निसर्ग, प्रत्येक नात्यात स्वतःचे अलग पडत जाणे हा या कवितांचा स्थायीभाव दिसतो. विशेष म्हणजे हा भाव इथे व्यक्तिगत वैशिष्ट्याच्या रूपात येत नसून जणू एका निरर्थक पाहण्याच्या दृष्टीतून येतो. हे मराठीत वेगळे आहे.

--- ००० ---

लौकरच -- एक एकपात्री दीर्घांक -- ' मन ' --

Champra Deshpande यांचा " मन " हा एकपात्री दीर्घांक मला कळल्यापासून मी तो सादर करण्याचा प्रयत्न करित राहिलो आहे. अजूनही मनात आहे - पण आजपर्यंतचा अनुभव असा की बरेचसे नट हा दीर्घांक अर्ध्यावर सोडून निघून गेले. कारण मन हा दीर्घांक शिवधनुष्य आहे.

मग मी अनेक पात्रांना घेऊन तो दीर्घांक " मनाचे शोक " या नावाने काला घोडा फेस्टिवलला केला. एकच प्रयोग झाला. चांगला वाईट असं पाहिलं गेलं तर वाईट नव्हता झाला प्रयोग.

काल एका ग्रूपवर वाचलं की अभिजित झुंजारराव त्या दीर्घांकाचा प्रयोग करतो आहे. हा दीर्घांक करण्याचं मनात येणं ही मुळात ग्रेट गोष्ट आहे. मन दीर्घांक एकपात्री आहे. पण मन अनेकपात्री असतं. ते पात्र कोण करतंय माहीत नाही.

पण जो कुणी तयार झाला त्याला सलाम.

हा दीर्घांक अभिनेत्याने पेलायचा आहे. अभिजित झुंजाररावच्या अभिनय कल्याण या संस्थेला या दीर्घांकाच्या सादरीकरणासाठी मनःपूर्वक शुभेच्छा. --- रवीन्द्र दामोदर लाखे.

स्वातंत्र्यवीर सावरकर (२०२४)

हा चित्रपट पाहिला.

रणदीप हुड्डा चा आवाज आणि अभिनय उत्तम.

त्याने घेतलेले कष्टही जाणवतात.

पण

एकाच पोटडीत खूप गोष्टी कोंबण्याचे प्रयत्न

आणि सतत वाजणारे अति-भव्य पार्श्वसंगीत

या दोन गोष्टी या चित्रपटाला मारक ठरलेल्या आहेत.

बाकी राहिला प्रश्न इतिहासाचा.

इतिहास कधीच माझ्या आवडीचा विषय नव्हता आणि नाही.

निदान दोन महायुद्धांचे तरी नीट अभ्यासून डोक्यात साठवून ठेवावे म्हणून मी अनेकदा प्रयत्न केले.

ते फेल गेले.

मी ' इराक ' हे नाटक लिहिले तेव्हा त्या विषयाचा खूप अभ्यास केला होता.

ते नाटक माझ्या मते उत्तम लिहून झाले पण आता ते तपशील गेले आहेत डोक्यातून.

सारांश, इतिहास हा माझा विषय नाही.

त्यासाठी भले भले जंगी पैलवान खूप आहेत आपल्याकडे !

--- ००० ---

१९५८ साली येऊन गेलेल्या ' साधना ' या चित्रपटातला एन. दत्ता यांच्या जबरदस्त संगीताने नटलेला नृत्यसम्राज्ञी

वैजयंतीमाला यांचा बेफाम नृत्याविष्कार ---गायिका ग्रेट लता मंगेशकर ---

' कहो जी तुम क्या क्या --- ' .

हवी तशी कॉमेंट देणाऱ्याकडे, तिला दिलेले उत्तर वाचायचा सभ्यपणाही असायला हवा, असे वाटते.

इवलेसे रोप (दोन अंकी नाटक)

ले ० आणि दिग ० सई परांजपे, निर्मिती -- खेळिया प्रॉडक्शन्स, मुंबई.

“ ते रोप कशासाठी होते नाटकात ? त्याला इवलेसे का म्हटले ? ” असे प्रश्न प्रेक्षकांना पडले नाहीत. अगदीच सरळ माहितीच्या रूपात नसलेले आणि उलगडून न सांगितलेले प्रेक्षकांनी स्वीकारले, हे छान वाटले. नुसताच थोडाफार जाणवू शकणारा असा अर्थ काहीसा वास्तववादाच्या पुढे गेल्याचे समाधान वाटले. एका साध्या, सामान्य जोडप्याचे हे नाटक. आता दोघेही वयस्कर आहेत पण त्यांचा काही भूतकाळही त्यांच्या बरोबर आहे. वर्तमान आणि भूतकाळ यांत हे नाटक हेलकावत राहते. तीच दोन पात्रे आलटून-पालटून तरुण व वृद्ध अशी दिसत राहतात. मंगेश कदम आणि लीना भागवत यांच्या उत्तम अभिनयाबरोबरच त्यांची वयवदलातली सफाईही दिसत राहते. बाकी रूटीन

असलेल्या आयुष्यात दोनच जरा धक्कादायक म्हणाव्यात अशा घटना घडलेल्या असतात. (कोणत्या ते नाही सांगत) नाटक तसे त्या दोघांच्या मृत्यूपर्यंत जाते पण विशेष म्हणजे चक्क एक नाट्यगत खोटेपणा वापरून शेवट गोड होतो ! या नाटकातले सौम्य नाट्य, हलकेसे विनोद आणि विशेषतः इतकी वर्षे टिकलेल्या पति-पत्नी आसक्तीची दृश्ये यांमुळे हे एक गोड, गुलाबी, रोमँटिक नाटक प्रेक्षकांना खुश करत राहते. या नाटकातले रोप आणि शेवटाकडचा नाट्य माध्यमाचा उपयोग हे छान वाटले. आयुष्यात काही घटना घडून गेलेल्या असल्या तरीही त्यांचे प्रभाव टाकून देऊन जगता येऊ शकते, अशा जाणिवेचा शेवट छान वाटला.

लीना भागवत आणि मंगेश कदम हे कसलेले कलाकार आहेत. प्रदीप मुळये यांचे जादुई सादरीकरणासाठीचे आसान नेपथ्य, सुंदर प्रकाश योजना आणि सौम्यसे साजेसे संगीत ! या सर्वांमुळे, भडक नाट्य नसलेला हा प्रयोग प्रेक्षकांना आवडत जातो.

एका साध्या हलक्याफुलक्या वातावरणात, काही आव्हानात्मक आशय वा थोडक्यात म्हणजे ' डोक्याला ताप ' नको असेल तर छान आहे हे नाटक. थकल्या-भागल्या मराठी प्रेक्षकांना हे नक्कीच सुखावत राहिल.

तसे हे नाटक म्हणजेही एक इवलेसे रोपच आहे.

--- ००० ---

पुरोगामी आणि अभिव्यक्ती

पुरोगामी लोक हे अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचे भोक्ते असतात, हे आपल्याला अनेकदा दिसते. पण त्याचबरोबर त्यांच्या मतांपेक्षा वेगळी मते वा आकलन-प्रक्रिया असणाऱ्यांना पाहिले की ते विथरतात, हेही दिसते. त्यांची जणू सुरक्षितताच धोक्यात येते. या भीतीतून ते लगेच हल्ले सुरू करतात. अपशब्द वापरू लागतात. एखादा लेखक ' वेगळा ' असेल तर त्याला ते बोटचेपा, पळपुटा, कुंपणावरला, भित्रा, ब्राम्हणी, असे काही म्हणू लागतात. त्यांच्यांतले असले आंतर्विरोध हा विषय वेगळा आहे. इथे मुख्यतः कला-साहित्य-संस्कृती या क्षेत्रांतल्या सर्जक प्रक्रियांवद्दल बोलायचे आहे. कला ही फक्त परिवर्तनाचे साधन असते एवढेच पुरोगाम्यांचे कलेबावतचे संकुचित ज्ञान असल्याने त्यांचे लक्ष फक्त बाह्य परिस्थितीवर असते. मानवी मनाच्या कृती आणि त्याच्या समस्या यांकडे त्यांचे दुर्लक्ष होत असते. याचा परिणाम असा होतो की दलित-पीडित-वंचित यांचे अनुभव आणि वास्तववाद यांपलिकडचे सर्व कलाक्षेत्र हे असंवेदनशील, आपमतलबी लोकांचे असते, असे ते समजतात. मनाच्या अवस्था, समस्या, प्रक्रिया यांचे भान घेण्यातून येणारी सर्जक प्रक्रिया ही पूर्ण मानवात परिपक्वता निर्माण करणारी आणि पर्यायाने प्रेम आणि सौहार्द यांची निर्मिती करणारी असते, हे त्यांना समजत नाही. त्यामुळे, कलाक्षेत्रात बदलत जाणाऱ्या अभिव्यक्ति-पद्धतींचे त्यांना काही देणेघेणे नसते. त्यांना वास्तववादापलिकडे काही कळत नाही. आधुनिकता, उत्तर-आधुनिकता, अतिवास्तववाद, न-कविता वा न-नाट्य, मृषा (अब्सर्ड) कला, अमूर्त कला, अशा सर्व गोष्टींपासून ते फटकून असतात. इंटरेस्टच नसते. त्यामुळे, त्यातले काही कळतही नाही. याचा राग ते ' इतर ' लेखक-कवींना असंवेदनशील म्हणून काढतात.

संख्येच्या बळावर, साहित्य-कला यांचा असा तिरस्कार असूनही ते या क्षेत्रातल्या मोक्याच्या जागा पकडून बसलेले असतात. ते साहित्य संमेलनाचे अध्यक्षही होतात पण साहित्याची कवडीची समज व्यक्त न करता राजकीय भाषण

ठोकून निघून जातात. पुस्तके कोणती विकत घ्यावी, कोणती अभ्यासाला लावावी, कशावर परिसंवाद घ्यावे वगैरे बाबींवर आणि प्रसिद्धी देण्यावरही त्यांच्या या संकुचिततेचा प्रभाव असतो. त्यामुळे, एकूण भाषेचा समाजातला वापरच अधिकाधिक ढोबळ होऊ लागतो. भाषेच्या सूक्ष्म अर्थाना वाव देणारे लेखन कुणी अभ्यासूही नये आणि तसे निर्माणही होऊ नये, असे त्यांना वाटते. जागतिक वाङ्मयात काय चालले आहे याच्याशी त्यांना काहीच कर्तव्य नसते. यांच्या बोलण्यात सहसा, 'वेटिंग फॉर गोदो' किंवा त्याचा लेखक बेकेट, पिरांडेल्लो, काफ्का, जॉर्डिस, डिकिन्सन, पेसोआ, एवढेच काय शेक्सपियरही फारसा नसतो. इंटरेस्ट नाही, त्यामुळे अभ्यास नाही, त्यामुळे कळतच नाही, अशी अवस्था. या प्रकारात समीक्षा नष्ट होते. साहित्याच्या मूल्यमापनाच्या शक्यताच नष्ट होतात. काही पुरोगामी लेखक धोरणी असतात. ते बाहेर या टोळीत राहतात पण आपल्याला लिहायचे तेच लिहितात. लेखन सतत राजकीय भूमिकेच्या डबक्यात घोळवत ठेवत नाहीत. तरीही पुरोगामी त्यांना स्वीकारत राहतात. नीट पाहिले असता, असे दिसते की हे तथाकथित पुरोगामी सोडता, अमुक भूमिका घ्या म्हणून इतर कुणी लेखक-कलावंतांवर दबाव आणताना दिसत नाहीत. प्रत्येक चांगला लेखक स्पष्टपणे आपला पाठीराखा असावा असे त्यांनाही वाटते. पण तसे नसेल तर ते प्रत्येक ठिकाणी ढवळाढवळ करत नाहीत. हे पुरोगामी लोकच लगेच लेखक-कलावंतांची व्यक्तिगत मूल्यमापने सुरू करतात. कालपर्यंत ग्रेट असलेला आज एकदम टाकाऊ होतो ! असुरक्षितता आणि न्यूनगंड यांतून त्यांच्यांत एक प्रकारचा आक्रमकपणा येतो. कोणत्याही सत्ताघाऱ्याला इथे गरिबांचे भले केल्याशिवाय सत्तेवर राहताच येणार नाही. पण आम्हीच तारणहार, आम्हीच काय ते भले करणार अशी पुरोगाम्यांची खात्री आणि त्यातून येणारा कट्टरपणा असतो.

या सगळ्या प्रकारात मुक्त अभिव्यक्ती मार खात जाते. समाजाचा सांस्कृतिक स्तर घसरत जातो. मुख्य म्हणजे भाषेच्या शक्यता शोधणे कमी कमी होत गेल्याने भाषा फक्त उपकारापुरती उरते. मराठी माणसांच्या संख्येमुळे जगात या भाषेचा जो नंबर आहे त्याला नसतो धोका पण भाषा बेजान होत जाते.

हा काही एखादा प्रबंध नव्हे. ही आहेत इम्प्रेसन्स आणि अनुभव. हेही पुरोगाम्यांना सहन होणार नाही आणि क्षणात त्यांची सहिष्णुता खतम होईल याची मला जाणीव आहे. हे मुद्दे मी या ना त्या प्रकारे मांडत आलेलोच आहे. मी स्वतः कुणाचाही दबाव घेत नाही. माझे लेखन आवडले नाही की काही लोक लगेच व्यक्तिगत मूल्यमापनावर येणार याचा मला अंदाज असतोच. मी स्वतःला ना पुरोगामी म्हणवतो ना हिंदुत्ववादी. पण, तत्त्वज्ञान आणि अध्यात्म (धर्म नव्हे) यांच्या चिंतनात्मकतेशिवाय कला-साहित्य हे व्यापकपणे मानवी जगण्याला प्रस्तुत होत नाही, असे माझे आकलन आहे. या दोन्ही गोष्टींचे पुरोगाम्यांना वावडे असते. तसे वावडे बिगर-पुरोगाम्यांना नसते. कुणा एकाच्या वा कुणा टोळीच्या मताप्रमाणे आखवे जग होण्याची कदापि शक्यता नाही. हे सत्य समजून घेऊन कला-साहित्य-विचार ही क्षेत्रे मोकळी असण्याची आवश्यकता आहे. अन्यथा सर्वांचेच नुकसान आहे.

--- ००० ---

Champra Deshpande यांचं ढोलताशे हे नाटक

प्रतिगामींच्या विरोधात नाहीये नि ते नाटक केवळ पुरोगामी विचार प्रसृत करणारं नाटकही नाहीये. मुळात ते कुठला विचार मांडणारं नाटक नाहीये. --- लाखे.

नाव

एका व्हिडिओत जिथे माझे नाव असायला हवे तिथे ते आलेले नाही. एका ठिकाणी माझे भाषण शब्दांकन करून छापले गेले तिथेही शब्दांकनकर्त्याचे नाव आहे पण माझे, भाषणकर्त्याचे नाही. " चांगले काम हे निनावीच असते " असे मी कधी कधी म्हणत असतो -- ते नियतीने ऐकले असावे !

--- ००० ---

हिंस्र आणि क्रूर

मी लिहिलेले डाव्यांना आवडले तर उजवे म्हणतात, याचा अर्थच मी हिंस्र आणि क्रूर असणार. उजव्यांना आवडले तर डावे मला तेच म्हणतात. म्हणजे आख्खा भारत हिंस्र आणि क्रूर आहे की काय ? हिंस्र आणि क्रूर नसलेली माणसे शोधून त्यांना आवडेल तेच लिहावे म्हटले तर कुणी सापडे ना. करावे काय ?

- ० -

चाणक्य (दोन अंकी नाटक)

मूळ हिंदी लेखक - मिहिर भूता, मराठी अनुवाद - शैलेश दातार, दिग्दर्शक - प्रणव जोशी,

नेपथ्य - संदेश बेंद्रे, पार्श्वसंगीत- निनाद म्हैसाळकर, प्रकाशयोजना- राहुल जोगळेकर,

रंगभूषा - कमलेश बीचे, वेशभूषा - नीरजा पटवर्धन

निर्माते- सुहास दातार, हरिहर केशव म्हैसकर, प्रसाद व्यवहारे

सूत्रधार - दीपक गोडबोले.

हे सगळे उल्लेख करणे अत्यावश्यक आहे, असे हे नाटक आहे.

इतके भव्य, भरजरी नाटक यापूर्वी मी कधी, कोणते पाहिले होते ते आठवत नाही. विविध दृश्यांचे साजेसे नेपथ्य आणि तशीच उत्तम प्रकाशयोजना यांमुळे सुरुवातीपासूनच भव्यतेचा अनुभव येऊ लागतो. निरनिराळे ध्वनी आणि संगीत यांनी नाटक खुलत जाते. रंगभूषा अगदी ती म्हणजे तीच पात्रे, अशी. विशेष उल्लेख वेशभूषेचा करायला हवा. त्याच काळाचा भास निर्माण व्हावा आणि प्रत्येक पात्राचे त्या समाजातले स्थानही जाणवावे अशी विचारपूर्वक केलेली वेशभूषा आहे. या सर्व पोषाखांची कल्पना करून ते सर्व प्रत्यक्षात आणणे हे खरेच विशेष आहे. थोडक्यात म्हणजे अशा ऐतिहासिक नाटकांला लागणारे सर्व काही उत्तम स्वरूपात इथे आहे.

चाणक्य या विद्वान आणि धूर्त ब्राम्हणाच्या प्रमुख भूमिकेत आहे शैलेश दातार. तो माझ्या एका नाटकाच्या तालमी करत होता त्यामुळे मला माहीत होता. ते काही घडले नाही पण या नाटकातला त्याचा उत्तम अभिनय पाहून छान वाटले. या नाटकाचा एकूणच अभिनय विभागही सशक्त आहे. आणि हे सगळे हाताळणारे दिग्दर्शक प्रणव जोशी ! प्रत्येक दृश्य कसून बसवलेले आहे. या नाटकातले संवाद त्या ऐतिहासिक भव्यतेला शोभणारे आहेत. सर्व पात्रांनी ते सहजपणे म्हणणे यातही दिग्दर्शकाची कमाल आहेच. मूळ नाटक हिंदीतले असून त्याचा चांगला अनुवाद शैलेशनेच केलेला आहे. प्रयोग अर्थातच सुविहीत, छान होतो.

अखंड भारताचे उत्तुंग ध्येय चाणक्याच्या मनात असते. ते तो अनेक प्रयत्न करत, कपट-कारस्थानेही करत कसे पुढे नेत राहतो त्याची ही कथा आहे. लोक साधन-शुचितेबद्दल बोलतात पण इथे ध्येय मोठे असणे हेच महत्त्वाचे मानलेले आहे. त्यासाठी कोणतेही उपाय वापरायला हरकत नाही, असे हे तत्त्वज्ञान आहे. नाटकात, खरे-खोटे, कपट, निष्ठा, विश्वासघात, विषप्रयोग, खून – असे सर्व काही आहे. नाट्यमय घटना आणि नाट्यमय संवाद यांमुळे प्रयोग प्रेक्षकांना पकडून ठेवतो.

हे सगळे ठीक पण हे नाटक प्रचारकीही आहे, हे लक्षात घ्यावे लागते. प्रत्येक कलाकृतीत काही एक राजकीय भूमिका असायला हवी असे म्हणणाऱ्यांची अपेक्षा हे नाटक पूर्ण करते. इथली ही भूमिका अर्थातच सर्वांना पटणारी असू शकत नाही. नाटकाला गर्दी होती आणि त्या उपस्थित प्रेक्षकांनी अनेकदा पसंतीच्या टाळ्या दिल्या. शिवाय पुण्यातल्या बीजेपीच्या नेत्या मेघाताई कुलकर्णी यांनीही निम्म्या प्रयोगाला उपस्थिती दिली. नाटकाचा जो हेतू आहे तो साध्य होत राहतो हे दिसतेच.

मी स्वतः मात्र प्रचारकी कला नाकारत आलेलो आहे. भूमिका डावी असो की उजवी, कलाकृती प्रचारकी असली की ती एका मर्यादित फिट होते असे मला वाटते. मानवी जीवनाचा विस्तार पाहणारी, त्याला अमुक एक वळण वा दिशा न देणारी कलाकृतीच एकूणतः मौल्यवान असते असे मी मानतो. त्यामुळे मला हे नाटक ग्रेट वगैरे काही वाटले नाही. ठीक वाटले.

नाटकाच्या सुरुवातीच्या भागात चाणक्याच्या तोंडी ' विचारव्याधी ' असा शब्द येतो. मला तो महत्त्वाचा वाटतो.

एकूणच भूमिका आणि राजकीय कट्टरता या विचारव्याधीच असतात. या व्याधीचा समाजातला अतिरेक आपण अनुभवतो आहोत. दोन्ही बाजूंना तपाशीलांचे ढीग, खंडन-मंडनाचे जंगी उत्सव, खऱ्याखोटेच्याची गरजच नष्ट होणे, चारित्र्यहनन, आणि अनेक प्रकारची हिंसा दिसते – ही पूर्ण समाजाला लागलेली विचारव्याधीच आहे. दोन्ही बाजूंचे लोक म्हणतील की आमची सत्याची, न्यायाची बाजू आहे, हे सगळ्यांनी मान्य करा म्हणजे ही व्याधी जाईल. एवढे भाबडे तर काही घडणार नाही. आपापल्या उत्तुंग ध्येयासाठी सगळे लढतील, साधनशुचिता वगैरे तत्त्वे निरर्थक ठरतील आणि त्यातून जे घडेल ते घडेल. ' तुम्ही माझ्या बाजूचे नाही म्हणजे तुम्ही नालायक आहात ' असा या सध्याच्या विचारव्याधीचा सारांश आहे. हे वाचून काही बावळट लोक मला विचारतील की, ते ठीक, पण तुमचे मत काय ? माझे उत्तर असे असेल – योग्य वेळी माझ्या दृष्टीने विचार करून ज्याला द्यायचे त्याला मी मत देईन, पण, कलाकृती ही मतवाली असू नये. जगणेही सतत राजकीय घाणीने परिप्लुत नसावे. शेवटी, ज्याचीत्याची मर्जी !

--- ००० ---

प्रत्येक लेखकाने कुणाला काय वाटते आणि कोणतेही फडतूस राजकीय कट्टर कॉमेंटकार काय म्हणतात याची पर्वा न करताच लिहायला हवे !

सगळ्या समस्यांचे बीज माझ्यात आहे असे मला दिसते -- मी तिकडे लक्ष देतो -- मी अमुक करत नाही म्हणजे हिंमत नाही असे तुम्ही समजू शकता. चांगल्या कलावंतांना खरी हिंमत कवटीच्या आत करावी लागते, हे एक दुर्लक्षित सत्य आहे. ०१-०४-२४,

मन...

लवकरच रंगभुमीवर..

नाटक --एक वर्तमान : चं.प्र. देशपांडे : एक काव्यविमर्श

ही एका साहित्यिकाची तत्वचिंतनपर कविता. विस्मयाने स्तंभित होत गुंतून पडावे असे क्वचितच काही वाचनात येते. ही कविता सकृद्दर्शनी निरपेक्ष कालसंबंधित वाटली तरी ती व्यक्तीमात्र व जगताचे असणे (being) होणे किंवा घडणे (becoming) तसेच करणे वा कृतीशीलता (doing) असा अस्तित्वाचा समग्र पैस व्यापणारी आहे. यातील कालभाष्य संदर्भप्रचूर असल्याने एका वाचनात कळणारे नाही. परंतु ती कवीने अटीतटीच्या जीवन प्रसंगात राहून मांडलेली एक कैफियत असल्याने एकाच वेळी त्याचे नाट्यविषयक कलाभान व जीवन दृष्टीकोन दर्शवणारी आहे. तत्वतः अनंत (infinite) काळाच्या सान्त (finite) भानाने व्यक्तीच्या जागृतावस्थेत संविद-जाणिव (consciousness) विलसत असते. त्यात विश्व एक घटित (phenomenon) या रूपाने प्रत्ययास येते. गीतेतील कालसंबंधित "अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि भारत | अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिदेवना ||२.२८|| तसेच नासदियसुक्तातील सृष्टीपुर्वी सत् असत् काहीच नव्हते इत्यादी आपल्याला परिचीत असते. त्यानुसार 'असणे' किंवा व्यक्त (existence) हे दोन अव्यक्तांच्या नसण्याच्या (void) दरम्यान भासमान होणारे आहे एवढे तरी कळण्यासारखे आहे. थोडक्यात व्यक्त-वर्तमान हे अमूर्त नसून प्रखरमूर्त स्वरूपातील तसेच कालश्रृंगवला भूत-वर्तमान-भविष्य अशा प्रकारची आहे. परंतु या कवितेत आरंभ ते अखेर याचा एक संकल्पित व्यक्त्यास प्रत्ययाला येतो. तो धारणारूप आहे की छद्म उपहासगर्भ आहे असाही प्रश्न पडून जातो. आरंभीच्या कडव्यात कविने वास्तवाची व्याख्या करत त्याची भरवण भूत-भविष्याने घडल्याचे म्हटले आहे. त्याच्या दृष्टीने वर्तमान अस्तित्वातच नाही. ते पुढच्या कडव्यात अधिक स्पष्ट होते (समजतेय का/वर्तमान म्हणजे निव्वळ पोकळी / काहीच नसलेली / ना ग्रह ना तारे ना सूर्य ना पृथ्वी) याचा अर्थ कविचा संकल्पित नाट्यकालावकाश भूत भविष्य व्यापणारा असून त्यामध्ये वर्तमानाला कसलीच जागा वा भूमिका नाही. वर्तमानात जगण्याची कल्पनाही त्याला विसंगत वाटते. त्यामुळे वर्तमानात नाट्य घडविणेही त्याला उलट किंवा विरूद्ध प्रकारातील व म्हणून अशक्य कोटीतील वाटल्यास नवल नाही. पुढच्या ओळीतून क्रमशः वर्तमानाला दिलेल्या नकारांची एक चढती कमानच अनुभवास येते. थोडक्यात कविचा नाट्यावकाश भूत-भविष्याने आधारभूत अशा ज्ञात विश्वातील असून वर्तमानाशी त्याचा संबंध तूटलेला आहे. वर्तमान ही निव्वळ पोकळी असल्याने त्यात शोधण्याजोगे काय असते? असा त्याचा सवाल आहे. त्यामुळे माहितीशोधक संगणकालाही त्यातून काही गवसण्यासारखे नाही अशा निष्कर्षाप्रत कवि येतो. इथे विज्ञानाची वर्तमान संदर्भातील जी अज्ञेयता सूचीत होते ती हतबलता की सैद्धांतिक स्वरूपातील असाही एक प्रश्न समोर येतो. तो अभावितपणे आधुनिक पुंज्यामिकीतील (Quantum mechanics) अनिश्चितता तत्वाचे स्मरण करून देतो.पुढे हे सूत्र नाट्य (की न-नाट्य) विषयातील समावेशक घटकसंदर्भात एक प्रश्नांकन स्वरूपात विस्तारत जाते.यात अशा नाटकाचा दिग्दर्शक नायक नायिका नेपथ्य प्रकाशयोजना प्रेक्षक स्वगत असे बहुतांश घटक प्रविष्ट होत एका व्यापक नकाराचा स्वर बुलंद करताना दिसतात. एवढेच नव्हे तर काही नाटके (वेटींग फॉर गोदो, एक शून्य बाजीराव गाबो (?) व नाटककार

यांचाही उल्लेख केला जातो. अखेरीस नाटक कसे घडायला हवे याची कविला अभिप्रेत भुमिका येते ती -- घडून न घडल्यासारखे व्हायला हवे -- या स्वरूपात. ते पुष्कळच आध्यात्मिक आशयाचे वाटते. तो शांकरभाष्यातील अजातवाद (समर्थांच्या भाषेत ' अगा जे घडलेची नाही) म्हणून प्रसिद्ध आहे. या कवितेतील रूपकयोजनेत नाटकाचे प्रयोजन कालसंदर्भात की कालाचे प्रयोजन नाट्यसंदर्भात की कवितेच्या शिर्षकात आहे तसे दोन्ही अन्योन्याश्रय स्वरूपात असा एक प्रश्न पडून जातो. खरे तर ही संपुर्ण कविताच पृच्छा स्वरूपातील एक प्रश्नमालिका असल्याचे दिसून येते. कवितेचा काहीसा सकारात्मक शेवट सोडल्यास यात कसलेही गृहीतक नाही. असलेच तर ते गणितातील शून्य अभ्युपगमासारखे (Null hypothesis) आहे. याला मृषा किंवा अॅब्सर्ड म्हणता येणार नाही. उलटपक्षी ते अशा प्रवृत्तीचा शोध घेत त्याचे अंतरंग उघड करणारे आहे असे म्हणता येईल. कालावकाश व वर्तमान संबंधित असल्याने या काव्यनिवेदनाला घटितार्थशास्त्रीय म्हणावे की अस्तित्वाचक प्रश्नांकन करणारी म्हणून याला अस्तित्वादी म्हणावे की वस्तुनिष्ठा व एकसत्व तर्काभासाला विरोधी जाणारी म्हणून उत्तराधुनिक म्हणावे असा माझ्यासमोर प्रश्न आहे. अर्थातच यात नामांकनाचा सोस नसून प्रवृत्तीचा शोध घेण्याचा प्रयास आहे इतकेच.

Champra Deshpande

मनःपूर्वक धन्यवाद, दरेकर सर !

कविता अशी –

नाटक – एक वर्तमान

न कळता बोलून फायदाच काय

वर्तमानात जगा हा बोध ठीक

पण कळतोय का अर्थ

वास्तवात खरे तर असतात

भूतकाळ आणि भविष्यकाळ

वर्तमान काळ नसतोच

पण आता

उलटे करा म्हणताहेत

भूत भविष्य जाऊ द्या

वर्तमानातच घडवा नाटक

समजतेय का

वर्तमान म्हणजे निव्वळ पोकळी

काहीच नसलेली

ना ग्रह ना तारे ना सूर्य ना पृथ्वी

आहे का असा एखादा संगणक

जो वर्तमानात करेल सर्च
आणि शोधेल काही
माहिती नसलेले
कोण असेल दिग्दर्शक
या नसलेल्या नाटकाचा
कोण करेल याची प्रकाशयोजना
मेंदूबाहेरची
कोणती अभिनेत्री
होईल माता
भावनाहीन
आणि कोणता नायक
म्हणेल स्वगते
नसण्याचे स्वागत म्हणून
प्रेक्षागृहात असतील
एक एक प्रेक्षक
स्त्री असो की पुरुष
ज्यांचे डोळे असतील
कथाबाह्य आणि कसलीच
अपेक्षा न करणारे
बाहेरून काही नकोच आहे
कारण मी म्हणजे एक
खजिना आहे पूर्ण गरीब
हेच तर आहे
उपकाराचे नाटक
आपोआप चालणारे
म्हटले तर उरलेले
गालिब म्हणाला
खयाल अच्छा है
विचारांकडे पाहून तो हसत होता
विचार समजत होते की ते आहेत
येणार कुणीच नव्हते
हे तर नसलेल्या गोष्टींचा

शोध घेणारे नाटक
बेकेट म्हणाला मलाच नाही माहीत
तर तुम्हाला सांगू काय
खानोलकरांनी सांगून ठेवले
कोणत्या काठीचे हट्ट चालतील
आणि कोणते नाही चालणार
ते होते बाजीराव पण शून्य उरले
नाटकात खुपसलेल्या सुरीने
मेलेली विद्यार्थिनी
असलेले काही लैंगिक देत होती
की नसलेल्या जगात अंतर्धान पावत होती
एका नाटकात आला संवाद
तू आधी होतास तसाच चालला असतास
नाटक असेच तर घडायला हवे
काहीच न घडल्यासारखे
वर्तमानात
--- 000 ---

To think new thoughts you have to break the bones in your head.

– Jean -Paul Sartre (हीच ती कवटीच्या आतली हिंमत ---).

रवीन्द्र दामोदर लाखे

April 3 at 11:21 AM

<https://www.facebook.com/share/p/FuJJDEXMU22yD134/?mibextid=oFDknk>
काल चंप्रंचं हे पुस्तक घरी आलं. यात चंप्रंची महत्त्वाची नाटकं आहेत. ते स्वतःच आपलं पुस्तक प्रकाशित करतात. मराठीतला अत्यंत महत्त्वाचा कवी, नाटककार आणि तत्त्वचिंतक - निरपेक्ष पणे आपला लेखन करीत राहणारा हा माझा मित्र आहे, फिलॉसॉफर आहे नि गार्डही आहे. मूळ्य म्हणजे लेखकाआधी तो माणूस आहे. याही पुस्तकाचं मुखपृष्ठ म्हणजे चंप्रनी काढलेला फोटो आहे. कॅलियाफी Priya Deshpande ची आहे. यातलं एक नाटक मी केलेलं आहे - तशी त्यांची चार नाटकं मी केली आहेत. शिवाय परिशिष्टात नाटककार चंप्र असा माझा लेख आहे. आपल्या आयुष्यात असा एखादा ग्रेट माणूस असायला फार मोठं भाग्य लागतं - खूप मोठी माणसं पाहिली त्यांचा सहवास मिळाला पण या सम हाच.

नाणेफेक आणि इतर पाच नाटके

हे पुस्तक गेल्या २५ मार्च ला प्रकाशित झाले. इतर काही कामांत व्यस्त होतो, त्यामुळे, त्याच्या विक्रीबाबतची पोस्ट इथे घ्यायचे राहिले होते. सदर पुस्तकात खालील नाटके समाविष्ट आहेत ---

ए, आपण चहा घ्यायचा ?

धागेदोरे

नाणेफेक

सध्या तरी शेवट गोड

सामसूम

झालं गेलं विसरून जाऊ

(अर्थात -- क्लॅरिटी)

आणि विशेष म्हणजे

परिशिष्टात रवीन्द्र दामोदर लाखे यांचा, माझ्या नाट्यलेखनाबाबतचा अभ्यासपूर्ण लेख आहे.

हे पुस्तक ३८४ पानांचे असून त्याची किंमत रु.४००=०० (रुपये चारशे फक्त) आहे.

सध्या त्याची सवलतीची किंमत रु.३००=०० (रुपये तीनशे फक्त) पोस्टेजसह ठेवलेली आहे.

खरेदी करायचे झाल्यास पैसे पाठवण्यासाठी आवश्यक माहिती अशी आहे ---

Chandrakant Prabhakar Deshpande

HDFC BANK Saving Account No.03591000003204

IFSC : HDFC0000359

For G pay : Mahesh Deshpande mbl 9970065875 OR

UPI ID gathaent-3@okhdfcbank

Payment ट्रान्सफर केल्यावर येणारा UTR कोड आणि पत्ता 9970065875 ह्या नंबर वर पाठवावा.

धन्यवाद !

गनिमी काव्याचे नमूने

--- विश्वास कणेकर, प्र ० वर्णमुद्रा पब्लिशर्स.

हा संग्रह वाचताना आवडलेल्या ओळी ---

माझ्याबद्दलच्या त्यांच्या अज्ञानातच

मी जगत राहीन (पान १४)

खऱ्याखुऱ्या खऱ्यापेक्षा

खोटंखोटं खरंच

खरंखुरं वाटतं (पान ३४)

प्रेत नसणे म्हणजे जिवंत असणेच की (पान ३९)

तूच आधी गेलीस तर ?

तुझं नसणं

म्हणजे माझ्यात मी नसणं

माझंच जाणं मी पाहणं (पान ७४)

आता तरी मास्क काढ मनावरचा

आणि

ये भानावर. (पान ९५)

आठवणींचं शेवाळ वर्तमानावर.

केव्हा यायचं असतं भानावर ? (पान १०७)

--- अशा ओळी लिहिणारा कवी त्याचे समस्याप्रधान जगणे उलटेपालटे करून पाहतो आहे, हे जाणवते. तरीही क्वचितच एखादी पूर्ण कविता सलग वा सखोल जाण व्यक्त करते, असे दिसते. दिसणं (पान ३५) आणि खेळखंडोबा (पान ७५) या कविता तशा म्हणता येतील. हे असे का घडत असावे, असा प्रश्न हा संग्रह समोर ठेवूनच विचारता येतो. कवी प्रांजळ असल्याने इथेच काहीसे उत्तर सापडते. याचे काहीसे उत्तर खेळखंडोबा या कवितेत आहे. स्वतःला बोन्साय करणे स्वीकारल्यावर कविता फुलवणे कशाला ? तसेच आत्मकलेश या पान ९७ वरच्या कवितेत या ओळी येतात –

कधी सुटणार ही माझी कुबट सवय

सांगण्याची ?

त्याच आणि तसल्याच जुनाट शब्दांतून ?

याचे कारण, कविता लिहायची हे ठरलेले आहे, जगणे राहू दे जमेल तसे – असे घडत असावे. हे म्हणजे मग घोड्यापूढे टांगा बांधणे होते. अशा अवस्थेतूनही बरेच कवी जात असणार. या अवस्थेला प्रांजळ आणि खुली अभिव्यक्ती देणारा हा संग्रह आहे.

--- ००० ---

राजन बापट --

आपल्या सर्वांची नाटकांची आवड न संपणारी. नाटकाच्या हौशीबद्दल नव्याने लिहायचं ते काय?

एक पूर्ण नाटक बसवायचं तर त्यामागचा व्याप मोठा. थिएटर बुक करण्याचा खर्च, वेषभूषा-रंगभूषा-नेपथ्य-प्रकाश या सर्वांचा जामानिमा. ते सर्व माहिती असणाऱ्या तंत्रज्ञांची उपलब्धता. नटांनी करायची पाठांतरं, त्यांच्या वाचिक आणि आंगिक अभिनयाचा कस. प्रेक्षक येतील का? तिकिटं काढतील का? पैसे बुडतील की खर्च भरून निघेल? आणि हे सर्व करून शेवटी प्रेक्षकांना ते बरं वाटेल की बहुतांश लोक नाकच मुरडतील?

हे सर्व प्रश्न अनिवार्य खरे. त्यामुळे नाटक उभं करायचं तर वेळ, परिश्रम, पैसे आणि मानसिक तयारी भरपूर हवी.

प्रेक्षकांच्या अभिरुचीचा विचार आला म्हणजे नाटकाच्या विषयांवर. अभिव्यक्तीवर नाही म्हण्टलं तरी थोडासा लोकानुनयी विचार करण्याची गरज आली.

नाट्यवाचनासारख्या गोष्टींमुळे यातल्या बऱ्याच गोष्टीतून सुटका होते खरी. नाटकांचं स्क्रिप्ट वाचतात कसं? कुठल्या संहिता वाचाव्यात? त्यात काही प्रयोग करणं शक्य आहे का? यांसारख्या प्रश्नांची प्रयोगशाळा म्हणजे नाट्यवाचन. वॉशिंग्टनच्या मराठी रसिकांकरता ही प्रयोगशाळा घेऊन येतो आहोत. कधी? कुठे? साधारण किती वेळ? ती सारी उत्तरं सोबतच्या फ्लायरमध्ये.

ह्या आमच्या उपक्रमाला सर्व नाटककारांनी त्यांची परवानगी दिली ह्याबद्दल त्यांचे अनेक आभार. ह्या नाटककारांमध्ये पुण्याचे ज्येष्ठ नाटककार चं प्र देशपांडे Champra Deshpande ह्यांचाही समावेश आहे, ह्या सर्व बाबीं हुरूप वाढवणाऱ्या आहेत.

नाटकांच्या वाचनानंतर त्यातल्या वाचक कलाकारांशी तुम्हाला संवाद साधता येईल. नाट्यविषयक चर्चा म्हणा, गप्पा म्हणा. आणि हे नेहमीप्रमाणेच चहा कॉफी आणि थोड्याश्या संध्याकळच्या नाशत्याबरोबर - एका रविवारी दुपारी. सोबत फ्लायर आणि Evite ची लिंक जोडतो आहे. येण्याचं ठरवत असलात तर Evite वर नक्की RSVP पाठवा. सर्वांचं स्वागत आहे. कार्यक्रम विनामूल्य आहे.

<https://www.evite.com/event/002EINHTNO3MC4EWSEPO6ISZTNT4I>

कवी होणे

मी लहान असताना कधी कधी माझ्या वडिलांनी धावत्या लिपीत इंग्रजीत काही लिहिलेले मी बघत असे. आपणही का लिहू नये असे या विचाराने दोनतीनदा तसेच काही उलट्यापालट्या रेषा आणि मध्ये मध्ये थोडी जागा सोडलेली असे गिचमिडून वडिलांना मी त्याचा अर्थ विचारला होता. ते म्हणत, याला काही अर्थ नाही. त्यासाठी आधी इंग्रजी यावी लागते आणि धावती लिपी यावी लागते. यावर मी खट्टू होत असे. पुढे, मला साहित्याची आवड आहे असे गृहीत धरून मी सत्यकथा आणि मुख्यतः त्यातल्या कविता वाचू लागलो. मी त्यावर बारकाईने विचार करत असे. एकूण सूक्ष्म निरीक्षणांती मला असे लक्षात आले की एकमेकांशी संबंध नसलेले शब्द घ्यायचे आणि अर्थाचा आभास निर्माण करण्यासाठी मध्ये मध्ये आठवतील ती क्रियापदे टाकायची की होते कविता. हे माझे ज्ञान मी लगेच अंमलात आणले. तशा सुमारे दहा कविता लिहून दिल्या पाठवून सत्यकथेकडे. त्या एका आठवड्यात उलट टपाली साभार परत आल्या. एकदा नसतील कळल्या त्यांना आपल्या कविता म्हणून पुन्हा एकदा तसाच प्रयोग करून पाहिला. याही वेळी 'तुझे ठेव तुजपाशी' म्हणून त्याही परत आल्या !

सांगायचे कारण असे की रूटीन घिसेपिटे अनुभव आणि गुळगुळीत आदर्शांच्या कल्पना एवढ्या भांडवलावर कविता होतात असे अनेकांना वाटते, असे दिसते. ते कवितेसारखे लिहिताही येते आणि जरा पैसे असले की त्याचे पुस्तक काढणेही आता फारसे अवघड राहिलेले नाही. (मी स्वतः काढतोच आहे की माझी पुस्तके !) आणि गंमत म्हणजे अनेकांना असे वाटते की असे लिहित राहिले की एखादा समीक्षक येईल आणि त्याला ग्रेट म्हणेल ! (तसेही घडू शकण्याचा काळ आहेच !) केशवसुतांना कुणी विचारले होते म्हणे की मला कवी व्हायचे आहे तर काय करावे लागेल ? ते म्हणाले होते म्हणे की कविता ही वीज असते, ती भाजूनही काढू शकते, ती आहे का आपली तयारी, हे आधी पाहावे. सार्त्र म्हणतो की सर्जक लेखन करायचे असेल तर मेंदूतली हाडे मोडली जाण्याचा धोका पत्करावा

लागतो ! बरे, ठीक, मला व्हायचेच आहे लेखक वा कवी तर चला, मी आहे तयार तशी वीज हातात धरायला वा मेंदूतली हाडे मोडून घ्यायला, त्यासाठी काय करू ?

आदर आणि प्रसिद्धी मिळवण्यासाठीचा, ' ग्रेट रायटर कैसे बनोगे ', असा हा सोपा मार्ग नाही असू शकत. आधी खरोखरचे जगणे, खरोखरचे प्रश्न, अशीच असणार ती प्रक्रिया. प्रसिद्धीच्या भिकारडेपणातून चांगली कविता नाही लिहिली जाणार ! स्वतःच्या जगण्याकडे गंभीरपणे पाहण्याची आच आणि निकड असणे हेच महत्त्वाचे. गंभीर याचा अर्थ विनोदविरहित नव्हे. आधी जगणेच धगधगते हवे, मग कविता लिहिली जाईल अथवा न जाईल. कविता लिहिणे घडायलाच हवे असे वाटत नसेल तरच सर्जक कविता लिहिली जाऊ शकेल ! (-- असे वाटते !)

--- ००० ---

'नाणेफेक' या चंप्रंच्या नव्या पुस्तकनिमित्त बुधवारची आमची संध्याकाळ स्मरणीय झाली! चंप्र सरांबरोबरच्या गप्पा नेहमीच एक समृद्ध करणारा अनुभव असतो. गप्पा किती रंगल्या याचे थोडक्यात वर्णन -- 'कोई हमदम ना रहा', 'अकेला हूँ मैं', 'साथी ना कोई मंझिल' अशी माझी काही अतिशय आवडती गाणी आहेत असे म्हणत सर मस्तपैकी गाऊ देखील लागले, म्हणजे बघा.. चंप्रंना आम्ही याची देही याची डोळा गाताना अनुभवले! खरे-खोटे करायचे झाल्यास 'नाणेफेक' आहेच!! (गिरीश रांगणेकर आणि सुशील शिरसाठ यांच्यासह फोटो).

मजेदार आठवण -- आता या दोघांच्या संगीत कार्यक्रमात गाण्याची ऑफर आली आहे ! काय काय करणार ? !

Satish Tambe यांच्या एका पोस्टवर दिलेली कॉमेंट ---

कवितेत, हे विशेषण अमूकच विशेष्याचे असा निर्णय होण्याची गरज नाही -- त्या अनिश्चिततेसहच कविता जाणवत जावी. बौद्धिक अनेकार्थता ठीकच पण एकूण भान या अर्थी चांगल्या कवितेला एक ' न कळणारा ' अर्थही असतो. म्हणजे जाणवतो पण त्याचे बौद्धिक निवेदन शक्य होत नाही.

मेहनत तर जोरदार चालू आहे -- प्रयोगाला शुभेच्छा ! (मन).

प्रयोगाला होऊ द्यात हो सात वर्षे -- माझी नाटके असतात ---
सदाहरित देव आनंद ! (रिनोव्हेशन या हिंदी नाटकाचा फोटो).

घोषणा --- (गुढी पाडवा पोस्टर -- मन).

कवितेला

थोडे तरी

वातमीमूल्य असावे लागते.

वासकसजिका (कवितासंग्रह)

--- नेहा भांडारकर , प्र ० सायन प्रकाशन.

वासकसजिका म्हणजे सर्व काही आवरून, नटून प्रियकराची वाट पाहणारी सुसज्ज नायिका. या कवितासंग्रहातल्या कविता पाच विषयांत विभागलेल्या आहेत. ते विभाग असे --- प्रकृतीपुरुष, स्त्री आणि संस्कृती, अधिक्रमण-स्पर्श-मोक्ष, कविता आणि पाऊस. या संग्रहाच्या नावाप्रमाणेच त्यातल्या कवितांची भाषाही ' राजेशाही ', लखलखीत आणि जरा जडच म्हणावी अशी आहे. त्यामुळे, अर्थातच ' धीरे धीरे चल ', अशा पद्धतीने हा संग्रह वाचावा लागतो. (याला कुणी ' वाचकभंजिका ' म्हणू नये म्हणजे झाले !) एका अर्थाने या कवितेलाच, वाचकासाठी नटूनथटून सज्ज असलेली चमकदार कविताही म्हणता येईल. ही एक प्रकारची स्वप्नील उदात्तता आहे. एकूणात ही स्वच्छंदी – रोमांटिक कविता आहे. कधी आहे तेच उत्तुंग भाषेत व्यक्त करणारी तर कधी कल्पनेने उत्तुंगता निर्माण करणारी. सिनेमात जसे राज कपूर आणि सुभाष घई हे शोमन समजले गेले त्याचप्रमाणे ही भाषेतली आतसबाजी आहे. अहंकार नष्ट होऊन मुक्ती मिळणे हा एक (माहीत नसलेला असा) एक मुक्तीचा मार्ग असतो आणि दुसरा म्हणजे आहे हेच जग एका वेगळ्याच स्तरावर असल्याचे कल्पून त्यापासून दूर जाणे, हा. ही कविता या दुसऱ्या मार्गाने जाणारी वाटते. क्वचित कधी ही कविता आहे ते व्यक्त करते – ते पाहून, त्याच्या तुलनेत, या कवितेची मूलवृत्ती अधिकच ठळकपणे जाणवते.

कविता कशी असावी असे वाटते तर अशी –

शब्द अंबर (पान ९९)

शब्दांबरावर लटकवावीत

झुंवरं अक्षरांची

प्रज्वलित व्हावेत

अगणित दीप कवितांचे

नवरसाच्या मिलाफाने

झुलावे इंद्रधनुने

सप्तरंगी लेणे कोरून क्षितिजावर

शुभ्र करडे काळे सावळे

तरंगावेत ढगांचे पुंजके

झिरपावे कवीने

होऊन श्रावण

अन गावे रिमझिम गाणे

लेणी, उत्वनन, परंपरागत कल्पना, प्रतिमा अशा मार्गाने ही कविता व्यक्त होत राहते. यात थोडा बदल म्हणजे, क्रांति थिअरी, चुंबकीय लहरी, लॉग आऊट, स्क्रीन शॉट, वर्गै असे समकालीन शब्दही येतात. जून वा परंपरागत वा काल्पनिक वास्तव आणि आजचे प्रत्यक्ष वास्तव या दोन्हीतही ही कविता वावरते. ही कविता बुद्धिजीवी

कलाप्रेमींच्या आवडीनिवडी जपते. (पान ६१). आदर्श, बोध, वैचारिकता, निवेदन पूर्ण करणे, सारांश सांगणे यांच्या मर्यादा अनेक ठिकाणी पडलेल्या दिसतात, ते यामुळेच असावे. कविता कशी असायला हवी हे जणू ठरलेलेच आहे. त्यामुळे या कवितेत अज्ञातातील झेप क्वचितच दिसते. तरीही खालीलप्रमाणे अनेक मिती असलेल्या, अर्थपूर्ण ओळीही अनेक ठिकाणी दिसतात –

शक्य झाल्यास शोषून घे तू

आर्द्रता माझ्या डोळ्यांतील

अन बरस धरणीवर मनसोक्त

पूर्णा रिक्त होईस्तोवर (पान ११९)

तर कधी कोश बनवत राहिले

आयुष्यभर एकांतवासाचा (पान ३३)

खोलवर झालेल्या जखमा

त्या जखमांचे व्रण

हव्या नको असलेल्या

दृश्य अदृश्य स्पर्शांचे डाग

कधी कधी विस्मृतीच्या काळोखातून

उजेडात येतात

अधिक गहिरे अर्थ घेऊन (पान ४०)

या संग्रहातल्या पुढील कविता मला आवडल्या – लॉग आऊट (पान २३), वॉल्टेअरचे तत्त्वज्ञान (पान ९१),

घुसमट (पान १०६) आणि निगरगट्ट (पान १२३).

ही कवयित्री नको त्या झगमगाटांच्या मोहांना बळी पडून, प्रत्यक्षातले जगणे ' पाहण्याच्या ' स्वतःच्या क्षमतांना दडपत आहे, असे वाटले. या क्षमतांना जर उत्स्फूर्त वाव दिला गेला तर खूपच भेदक आणि अर्थवाही कविता तिच्याकडून लिहिली जाईल, असेही वाटले.

--- ००० ---

वासकसजिका ह्या कवितासंग्रहावर एक सजग वाचक म्हणून Champra Deshpande सरांनी दिलेली साक्षेपी प्रतिक्रिया महत्वाची वाटते. --- नेहा भांडारकर.

गिरीश पतके यांचा ' रंगावाचा ' मधला लेख –

--- दिलीप जगताप – भाग २.

इथे मराठीचिथे नगरी मराठीचे डॉक्टर शोकड्याने आहेत पण नाट्यवाड-मयाची अभ्यासपूर्ण चिकित्सा करणारा एकही नाही. अशी दुर्दशा कशामुळे होत असावी ? सगळीकडे निर्भय बनो चे नारे असताना, इथे मात्र सभय रहो, असे का घडत असावे ? अभ्यासाचा आळस हे असेल एक कारण किंवा मग कुवतच नसावी. कुवत आणि हिंमत. हिंमतही

लागणार. कारण आपण काही लिहिले तर त्याचे हसे तर नाही होणार ? – हा विचार असणार. आणि नाटककार समजा परिवर्तनवादी नसेल आणि आपण त्याच्यावर लिहिले तर ते एक प्रकारे प्रतिगामित्वाचे बळ वाढवणारे तर ठरणार नाही ? – असेही काही असावे. ते असो. गिरीश पतके हा एक विंगर-डॉक्टर हे काम हिंमतीने करतो आहे. (दुसरे एक विंगर-डॉक्टर आहेत – रवीन्द्र दामोदर लाखे.) कशाला हवाय मराठीला अभिजात भाषेचा दर्जा ? जुन्यांच्या पुण्याईवर ? आज काय स्थिती आहे मराठीची ? असो.

मे' २३ च्या ' रंगावाचा ' मध्ये या लेखाचा पहिला भाग प्रसिद्ध झाला होता. आता हा दूसरा भाग आलेला आहे. आणखी एक तिसरा आणि शेवटचा भाग येणार आहे, असे कळते. दिलीप जगताप हा मराठीतला एक निवडक महत्त्वाचा नाटककार आहे. कोण आपल्याला टाळ्या वाजवते आहे का, कोण बक्षिसे देते आहे का, कुणी कुठे आपल्या एकूण लेखनाची योग्य दखल घेत आहे का – या बाबींच्या फंदात न पडता गेली कित्येक वर्षे मराठी रंगभूमीला महत्त्वाच्या संहिता देत आलेला हा लेखक आहे. शेक्सपियर, सार्त्र, झने अशा अनेक नाटककारांच्या महत्त्वाच्या नाट्यकृती या नाटककाराने मराठीत आणलेल्या आहेत. (शिवाय स्वतःचीही अनेक नाटके आहेतच.) नाट्यतंत्र आणि भाषा यांवरच्या त्याच्या हुकमतीमुळे हे सगळे अत्यंत दर्जेदार काम झालेले आहे. अशा या लेखकाच्या लेखनाचा सर्वांगीण आवाका घेण्याचे आणि मराठीत त्याला योग्य ते स्थान देण्याचे काम गिरीश पतके यांचा हा प्रदीर्घ लेख करत आहे. हे काम करायला खूप मेहनत, बुद्धी आणि मर्मदृष्टी लागलेली आहे, हे स्पष्टच आहे. जगताप आणि पतके या दोघांच्याही कामाला मराठीतल्या नाट्य आणि कला विश्वाकडून योग्य तो प्रतिसाद मिळायला हवा. कशाचेच काही देणेघेणे नसल्याप्रमाणे डल, मद्द पडून राहिलेले आपले कलाक्षेत्र अशा कामांनी जागे व्हावे आणि प्रभावित व्हावे, असे वाटते. अन्यथा, अभिजात भाषेचा दर्जा राहिल बाजूला, त्या ऐवजी, जाऊ दे, मरू दे असे म्हणायची वेळ येईल !

--- ००० ---

DrNitin H. Deshpande is with Sandhya Kulkarni and

जीवनात कायम राहून गेलेले अनुभव !

पुण्याच्या "पी डी ए " सारखी सांगलीत "एडीए " (Amateur Dramatic Association) नामक संस्था होती. त्यांच्या वतीने दरवर्षी भावे नाट्यगृहात एकांकिका स्पर्धा भरविल्या जात असत. त्या काळात खूप काही प्रतिसाद नसे पण सांगलीतील नाट्यकर्मी यानिमित्ताने एकत्र येत आणि दोन- तीन दिवस महाविद्यालयांमध्ये जोश भरत असत. आधीचे तालमीचे दिवस वेगळेच.

कायम वानवा असायची ती चांगल्या संहितांची (स्क्रिप्टसची) - जी आजही आहे ४० वर्षांनंतर. (आज सकाळी संजय मोने यांनी "मित्र म्हणे " मध्ये हीच री ओढली.) स्पर्धा म्हटलं की पारितोषिके जिंकण्याची हिरीरी अफाट. मग तेवढी रक्कम मिळवून देण्याची ताकद असलेली संहिता हवी. त्यांत आमच्या वालचंद मध्ये अट होती- रंगमंचावर आमच्या

समवेत कॉलेजच्या मुली काम करणार नाहीत(त्यांच्या पालकांची लेखी परवानगी असेल तरच. अन्यथा----) मग स्त्रीपात्र विरहित एकांकिकांची अपरिहार्य शोधाशोध.

अशात आमच्या रमेश घोलपने (त्यावर्षीचा जी एस) हट्टाला पेटून, प्राचार्यांची समजूत घालून आमची एंट्री पाठविली. आणि वर त्यांनाच अट घातली- बक्षीस मिळाले तर बक्षीसाच्या रकमेतून महाविद्यालयात "आर्ट्स सर्कल " सुरु करणार. (पुण्याचा बी जे किंवा मिरज मेडिकल च्या धर्तीवर, त्याच्या उदघाटनासाठी "अष्टविनायक " च्या वंदना पंडीत यांना सांगलीत त्या "अश्वमेध " साठी आल्या असता, भेटून त्यांचा तत्वतः होकारही मिळवलेला) त्यावर्षी पुरुषोत्तम करंडकला दुसरी आलेली चं प्र देशपांडे यांची "इतिहास " एकांकिका त्याने मिळविली. पात्रे -इन मीन तीन, त्यांतही एक मूक !

संहितेचे वाचन झाल्यावर काही हौशी मंडळी आपोआप गळाली. चं प्र देशपांडे यांची भाषा ओठांवर चिकटवण्यात तालमीतील ४-५ दिवस गेले. विषय समकालीन असल्याने तालमींना मजा येत होती. समोरच्या विलिंग्डन च्या प्रदीपने (तोही घोलप्याचा नाट्यमित्रच) "काहूर " नामक एकांकिका बसवायला सुरुवात केली होती- पात्रे दोन आणि स्क्रिप्ट खास मुंबईच्या मित्राकडून आणलेले. अंगातलं स्पर्धेचं स्पिरिट अधिकच भिनलं. ताज्या दमाने प्रॅक्टिस केली. रंगीत तालीमही मनाजोगती झाली.

तीन दिवस स्पर्धा चालणार होती- तब्बल एकवीस एन्ट्रीज आल्या होत्या.

स्पर्धेचा दिवस उजाडला.(की रात्र उजाडली.) आमची एकांकिका अनुक्रमे तिसरी होती. नाट्यगृह तुफान भरलेलं आणि तरुणाई (त्याही काळी) चेकाळलेलीच असायची. पाडापाडी जोशात सुरु होती.

तितक्यात संयोजकांपैकी एकजण माझ्याजवळ एका व्यक्तीला घेऊन आले. ते साक्षात एकांकिकेचे लेखक -चं प्र होते. खास आमचा प्रयोग बघायला आलेले होते.आमचं टेन्शन वाढलं. त्यांनी आम्हांला शुभेच्छा दिल्या. बोलता बोलता म्हणाले-

" आजवर इतिहास एकांकिका कायम दुसरी आलीय. तुम्हीं तिचा हा इतिहास मोडीत काढावा."

प्रयोग झाला- अपेक्षेपेक्षा भन्नाट, आम्हालाही चकित करून जाणारा. नटराज रंगमंचावरील तिघांच्याही अंगी भिनला होता. रंगदेवता आमच्या मदतीला आली होती. एकांकिका झाल्यावर लेखक महोदयांनी आमचे अभिनंदन केले. आम्ही त्यांना दुसऱ्या दिवशी दुपारी वालचंदच्या मेसमध्ये जेवण्याचे निमंत्रण दिले. त्यांनीही ते अगत्याने स्वीकारले.

जेवणा अगोदर हॉस्टेल रूममध्ये जयंत असनारेने त्यांच्यासमोर विनोदी पद्धतीने "इतिहास" चा नाट्यांश सादर केला. स्वतःच्या अर्थवाही, धीरगंभीर लेखनाचे असे इंटरप्रिटेशन बहुधा त्यांनीही यापूर्वी बघितले नसावे. अवघ्या बारा तासांच्या अवधीत आम्ही त्यांची एकांकिका त्यांच्यासमोर दोन प्रकारे सादर केली. त्यांना दुसराही प्रयोग (?) आवडला असावा, कारण त्यांनी जयंताचे कौतुक केले.

स्पर्धेचा निर्णय जाहीर झाला- " इतिहास " एकांकिकेने तिचा आजवरचा इतिहास मागे टाकत पहिले बक्षीस (रुपये १०००/- साल १९७८-७९) मिळविले होते. ठरल्याप्रमाणे आम्ही "आर्टस सर्कल " ची स्थापना वालचंद मध्ये केली. ता. क.- या पुढे "नाट्य" विस्तारभयास्तव उद्याच्या पोस्टमध्ये !

DrNitin H. Deshpande is with Sandhya Kulkarni and
जीवनात कायम राहून गेलेले अनुभव -२ (नाट्यगृहाबाहेरचे नाट्य)

मा. प्र . पु. चा.

रिझल्ट अनाउंस झाला. "इतिहास" पहिली आणि प्रदीपची "काहूर " दुसरी ! मात्र सगळी व्यक्तिगत (दिग्दर्शन, अभिनय) बक्षीसे प्रदीपला. सगळीकडे गारेगार वातावरण पसरलं होतं. नाट्यगृह भानावर यायला अंमळ उशीरच झाला. सगळ्यांचा आपापल्या कानांवरचा विश्वास उडाला होता. मी धरून सगळे गृहीत धरून चालले होते- " काहूर " प्रथम आणि "इतिहास" दुसरी !

तुम्हांला काय वाटलं -पडदा पडला या इष्टोरीवर? अहो, अजून दुसरा आणि तिसरा अंक व्हायचाय.
"इतिहास " च्या परिघाबाहेर मी होतो- अनाउंसमेंट, मेकअप , लायटींग असलं काहीबाही गरजेनुसार सांभाळत होतो. त्यामुळे नंतरच्या घटनांचा मी आपोआप मूक साक्षीदार (एकांकिकेतील "बाकी " सारखा) झालो.

व्यक्तिशः मला "काहूर" जास्त आवडली होती- आमच्यापेक्षाही. पण मला हेही माहित होतं -स्पर्धांचे निकाल कधीच सर्वमान्य होत नसतात. विशेषतः विजेत्यांची संख्या आणि हात हलवत परत जाणाऱ्यांची संख्या हे प्रमाण मी कायम व्यस्त असतं हे मी अनेक स्पर्धांमध्ये अनुभवलय. स्पर्धा सगळ्यांना खूश ठेवू शकत नाही.

प्रेक्षकांचे आणि परीक्षकांचे तराजू वेगवेगळे असतात.

त्यामुळे प्रत्येक निकालानंतर अशा विषम लढाया, पार्शालिटीची ओरड, हळहळ, सेलिब्रेशन होतच असते. पण यावेळी हे सर्व तात्कालिक नव्हते. रमेश आणि प्रदीप खरेतर जानी दोस्त, पण निकालाने त्यांच्यात दूरी पडली. प्रदीपने डूव धरला. दुसऱ्या दिवशी स्थानिक वृत्तपत्रात बातमी-

" रमेश घोलप यांनी एकांकिकेच्या वेळी नारळाऐवजी रुपयाची नोट फाडून रंगमंचाची पूजा केली."

अपेक्षित स्फोट झाला. वाचकांचा पत्रव्यवहार वाढला. यानिमित्ताने स्पर्धेच्या निकालावर झोड उठली.

या पूर्वनियोजित यादवी मागे रीतसर प्रदीप होता. आमचा ग्रुप स्वस्थ असला तरी निखळ गुणवत्तेवर मिळालेलं यश मात्र दूषित झालं होतं. रमेशच्या कर्तृत्वाचे श्रेण झालेलं. प्रत्येक ठिकाणी प्रदीप "काहूर" माजवून गेला.

पुढील आठवड्यात वरील पार्श्वभूमीवर बक्षीस समारंभ होता. पुण्याहून पी डी ए चे भालबा केळकर (आमचे वालचंदचे भालबा केळकर सरही ए डी ए च्या संस्थापकांपैकी एक होते). अध्यक्ष म्हणून आलेले होते. प्रदीप काळ्या पोशाखात हजर होता. हॉलभोवती त्याची मित्रमंडळी घोषणा देत होती. खालमानेने त्याने त्याची सगळी बक्षीसे स्वीकारली. सगळा समारंभ केविलवाणा ! वरताण म्हणजे त्याने भालबांना एक चिट्ठी दिली.

पडद्यामागच्या या स्टोरीबद्दल पाहुणे सर्वथैव अनभिज्ञ ! तरीही चिट्ठी वाचून त्यांना अदमास आला, ते मनोज्ञ बोलले- " परीक्षक निवडायचा हक्क स्पर्धकांना नसतो. निर्णय लागल्यानंतर त्यांवर गदारोळ उठविण्यापेक्षा तो खिलाडूवृत्तीने स्वीकारायचा असतो. संयोजकांना मान हा द्यायलाच हवा. परीक्षकांचे निकष हवे तर जाणून घ्या, पण त्यांच्या निर्णयक्षमतेवर विश्वास ठेवा अन्यथा स्पर्धेत उतरू नये. किमान एवढी शिस्त, आचारसंहिता रंगकर्मींनी पाळायलाच हवी."

असं म्हणतात- स्पर्धा नेहेमीच चांगले लेखक, कलावंत, दिग्दर्शक देतात. पण या स्पर्धेने दिलं - मित्रांमधील न संपणारं वैर !

एकदाचा या वादावर पडदा पडावा म्हणून संयोजकांनी २-३ दिवसांनी आम्हाला त्यांच्या कार्यालयात बोलावले. दोघंही तिथे भांड भांडले.

" माझ्याजवळ त्या नोटेचे दोन तुकडे आहेत."- प्रदीप

"अरे, जा रे, तो वार्ताहर तुझा दोस्त, म्हणून त्या फडतूस पेपरमध्ये काहीही छापून आणलेस."- इरेला पडलेला रमेश

" माझी हिंमत दाखवू? म. टा. त बातमी आणू की मनोहर मध्ये नोटेच्या तुकड्यांचे फोटो?"

थकेपर्यंत दोघेही भांडले.

आता वाटतंय- स्पर्धेने एवढे भयावह वळण घ्यावे? इतके महत्वाचे असतात कां हे व्यक्तिगत जयापजय? मग अभिनयातील आनंदाचे काय करायचे? रंगमंचावरील जगलेले क्षण कशासाठी असतात?

कदाचित प्रदीपला पहिलं बक्षीस मिळालं असतं तर एवढं रण झालंच नसतं.

रंगमंचावरचं युद्ध सर्वसाक्षीने होत असतं पण इथे नाट्यगृहाबाहेर कोणामुळे झाले?

आजतागायत उत्तर मिळालं नाही.

" दृढ निश्चय करणाऱ्या मूठभर लोकांमध्येसुद्धा इतिहास बदलण्याची ताकद असते.

--- महात्मा गांधी. "

--- आज दि. १७-०४-२४ चा पुणे मटा.

(१) हे वाक्य खरेच म. गांधींचे आहे का ? आणि (२) याचा अर्थ काय ?

रवीन्द्र दामोदर लाखे

Champra Deshpande यांची एक कविता (अभिवाचन क्लिप).

कविता – स्पर्श.

१९-०४-२०२४.

आपल्याला काही म्हणायचे असते.

ते खोडणारा विचार आपल्यालाच सुचतो.

म्हणून आपण काही म्हणत नाही !

२०-०४-२०२४.